

Fakulta biomedicínského inženýrství

Elektronické obvody

2019

prof. Ing. Jan Uhlíř, CSc.

Obsah předmětu Elektronické obvody

1. Zesilovače analogových signálů
2. Napájení elektronických systémů
3. Nelineární a regenerativní obvody
4. Elektronické logické členy
5. Obvody pro číslicové zpracování signálů

1. Zesilovače analogových signálů

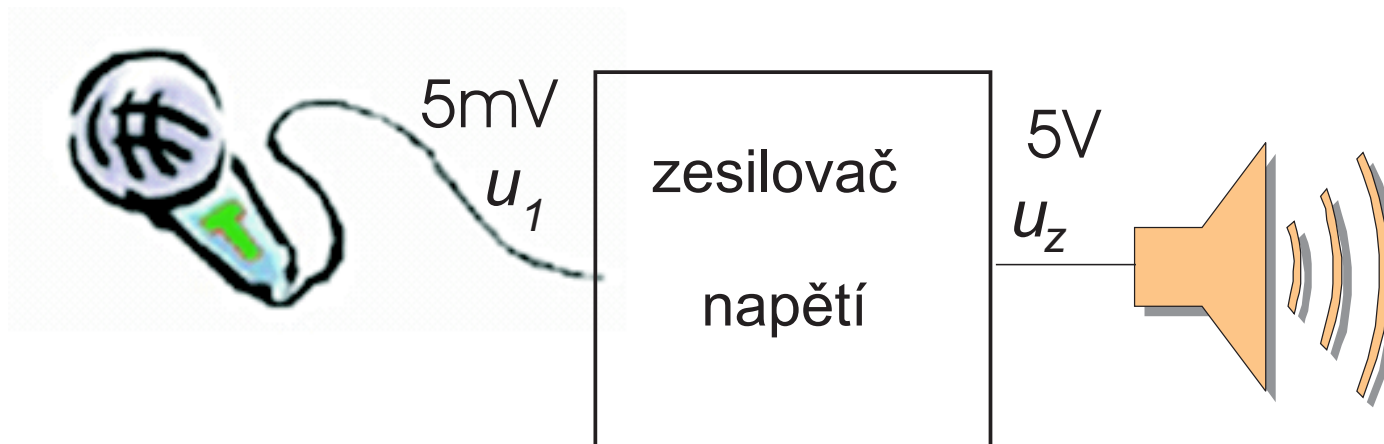
Model zesilovače

Zpětná vazba v elektronických obvodech - záporná zpětná vazba

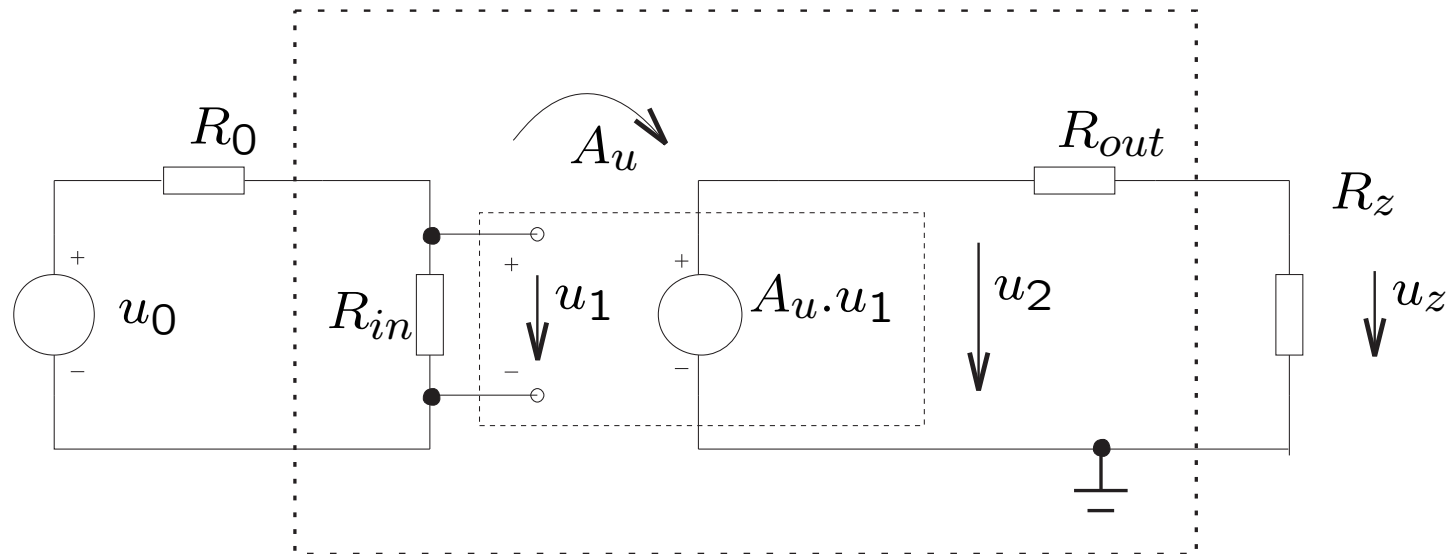
Ideální operační zesilovač - základní zapojení

Reálný operační zesilovač - parametry integrovaných OZ a jejich význam

Zesilovač pro ozvučení sálu

Zesilovač napětí – model a parametry

1. vstupní odpor R_{in} ,
  2. výstupní odpor R_{out} ,
  3. napěťové zesílení A_u , ideální zdroj napětí řízený napětím
- Zdroj signálu (mikrofon): vnitřní odpor R_0 , napětí naprázdno u_0 .
Výstupní napětí u_z je na zatěžovacím odporu R_z (reproduktor).

$$u_z = u_0 \frac{R_{in}}{R_{in} + R_0} A_u \frac{R_z}{R_{out} + R_z}$$

Souhrn vlastností zesilovače

1. Zesílení
  - a. napětí u_2/u_1 [dB]
  - b. proudu i_2/i_1 [dB]
  - c. výkonu P_2/P_1 [dB]
2. Vstupní odpor [Ω]
3. Výstupní odpor [Ω]
4. Účinnost P_2/P_{zdroje} [%]
5. Frekvenční vlastnosti
  - a. dolní/horní mezní kmitočety – širokopásmový zesilovač
  - b. stejnosměrný zesilovač
  - c. selektivní zesilovač
6. Impulsní vlastnosti
7. Nelineární zkreslení
8. Stabilita

9. Obvodové řešení

a. vazební obvody

b. aktivní prvky

* tranzistory

* MOSFETy

* spínače

c. třídy zesilovačů

* třída A

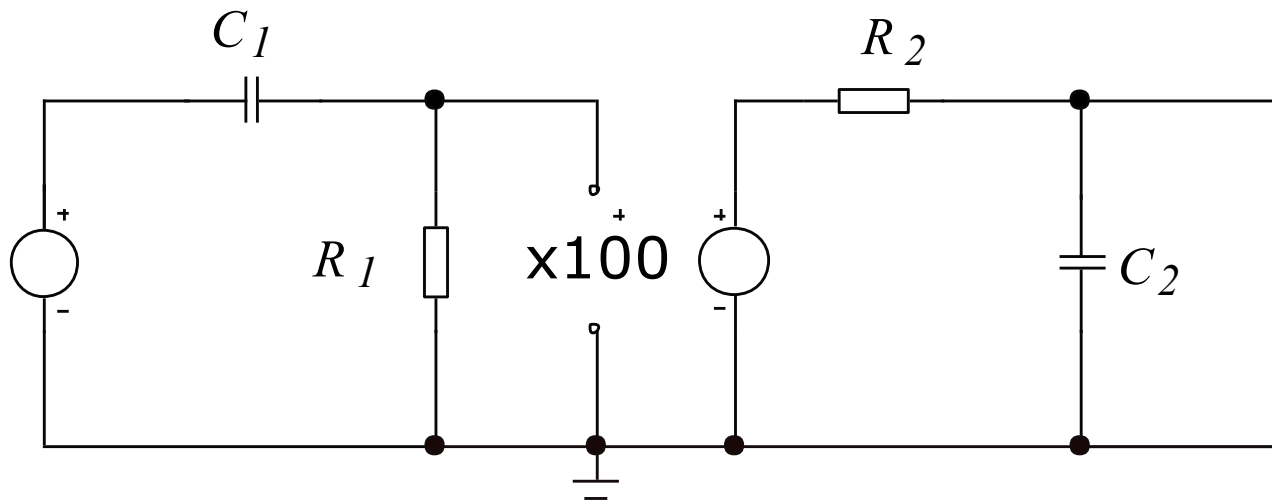
* třída AB

* třída B

* třída C

* třída D

Model pro popis omezení přenosu v oblasti vysokých a nízkých kmitočtů

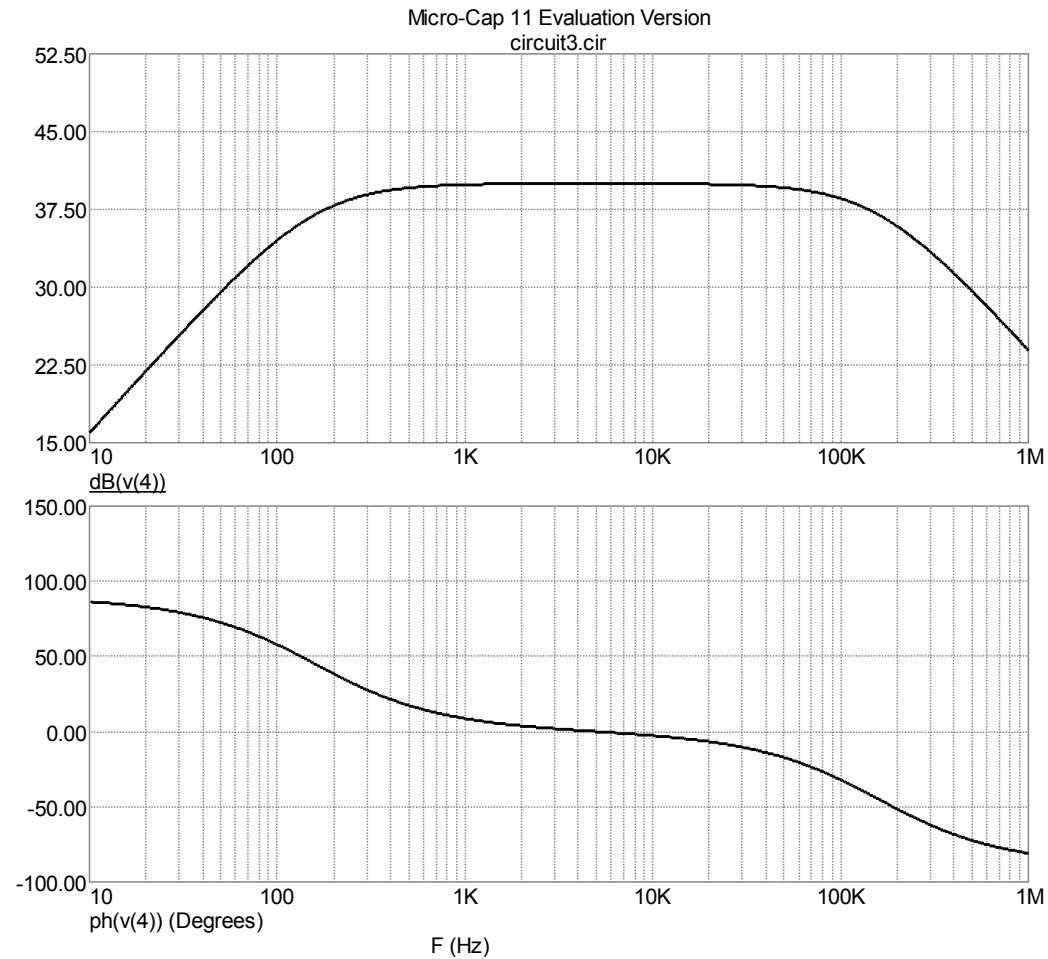

$$f_d = 1/(2\pi R_1 C_1), R_1 = 1\text{M}\Omega, C_1 = 1\text{nF}, f_d = 159\text{Hz}$$

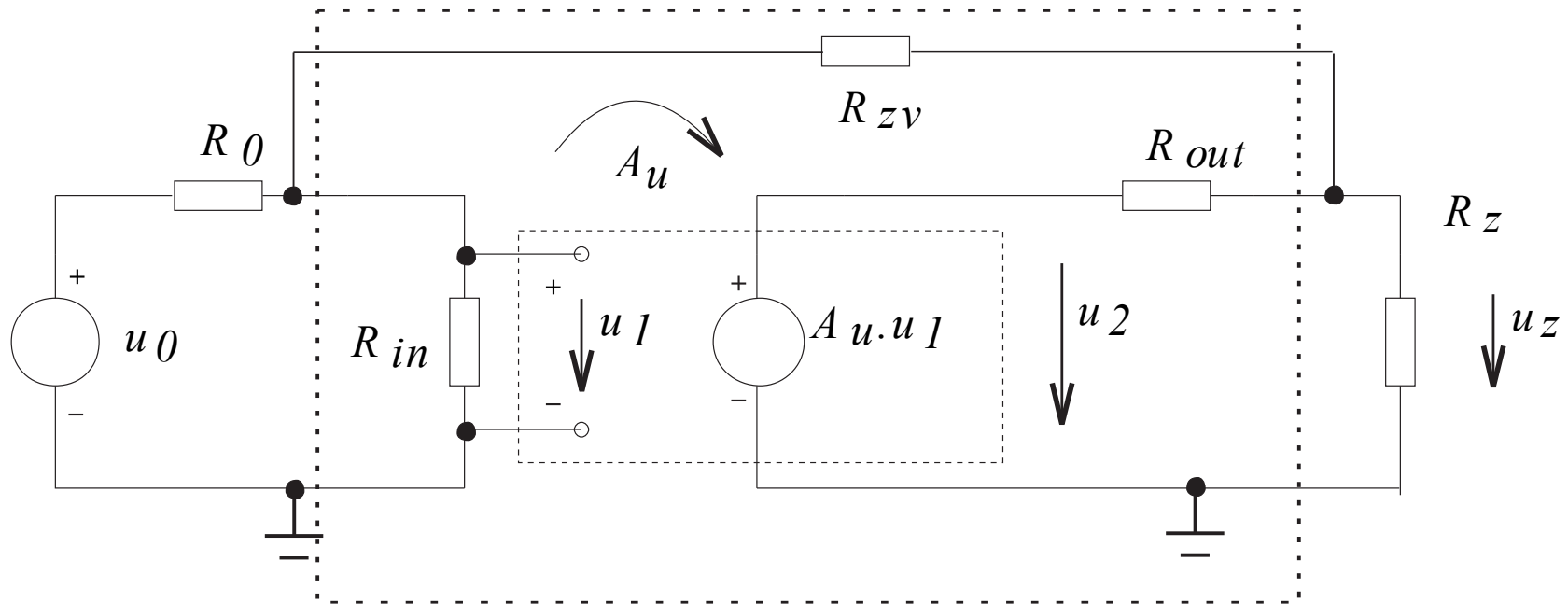
$$f_h = 1/(2\pi R_2 C_2), R_2 = 100\Omega, C_2 = 10\text{nF}, f_d = 159\text{kHz}$$

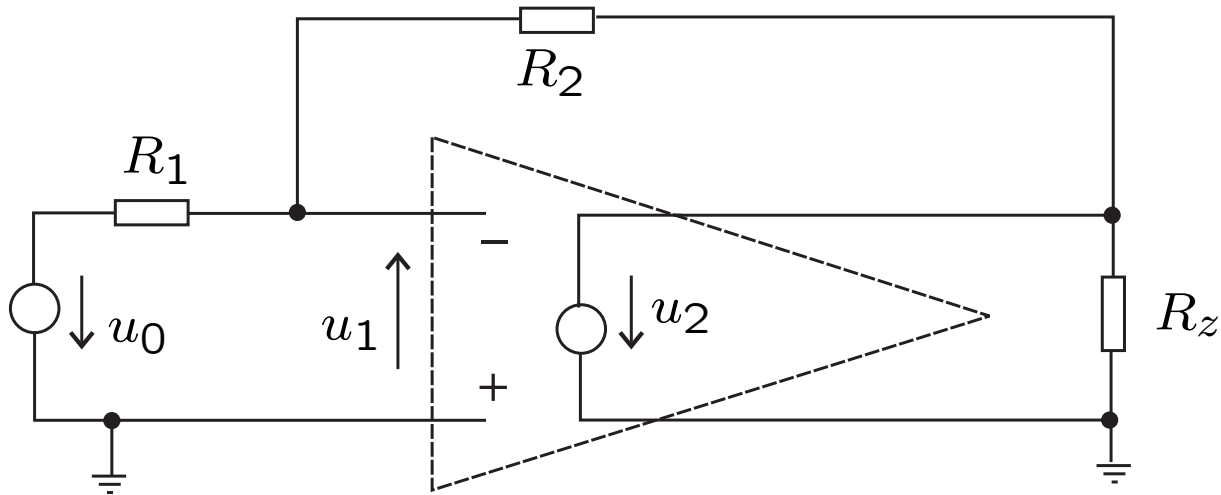
Omezení přenosu v oblasti vysokých a nízkých kmitočtů

Zesilovač napětí se zpětnou vazbou

Zpětná vazba – zjednodušený zesilovač ($R_{in} \rightarrow \infty$, $R_{out} \rightarrow 0$, $u_z \rightarrow u_2$)

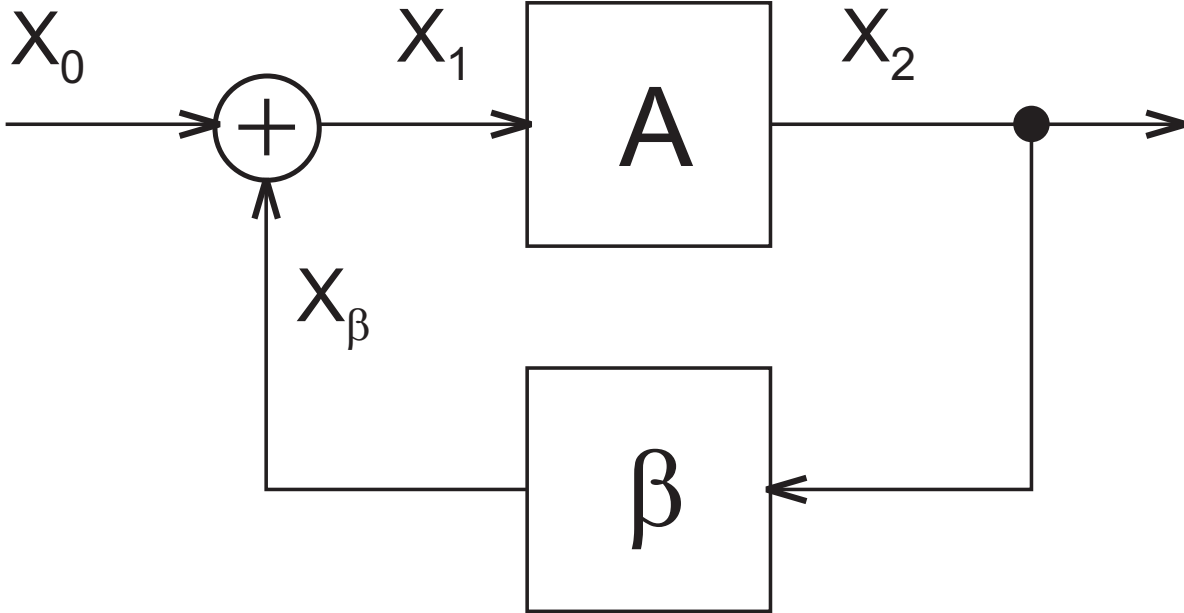

$$u_1 = \frac{u_2}{A_u} = -u_0 \frac{R_2}{R_1 + R_2} - u_2 \frac{R_1}{R_1 + R_2} \implies u_2 = u_0 \left(\frac{R_2}{R_1 + R_2} \right) \frac{-A_u}{(1 + A_u \frac{R_1}{R_1 + R_2})},$$

když

$$A_u \rightarrow \infty, \quad u_1 \rightarrow 0, \quad u_2 \rightarrow \left(-\frac{R_2}{R_1}\right)u_0.$$

Zpěťovazební soustava

$$\beta = \frac{X_\beta}{X_2}$$

$$A = \frac{X_2}{X_1}$$

$$X_1 = X_0 + X_\beta$$

$$A' = \frac{X_2}{X_0} = \frac{A}{1 - \beta A}$$

Kde všechna X , A a β jsou reálná čísla (SUS), komplexní funkce ω (HUS), nebo Laplaceovy obrazy (LT).

Zpětná vazba kladná podkritická

$$0 < \beta A < 1$$

Mez stability, vazba kladná kritická

$$\beta A = 1$$

Kladná nadkritická – nestabilní obvod se zpětnou vazbou

$$\beta A > 1$$

Záporná zpětná vazba

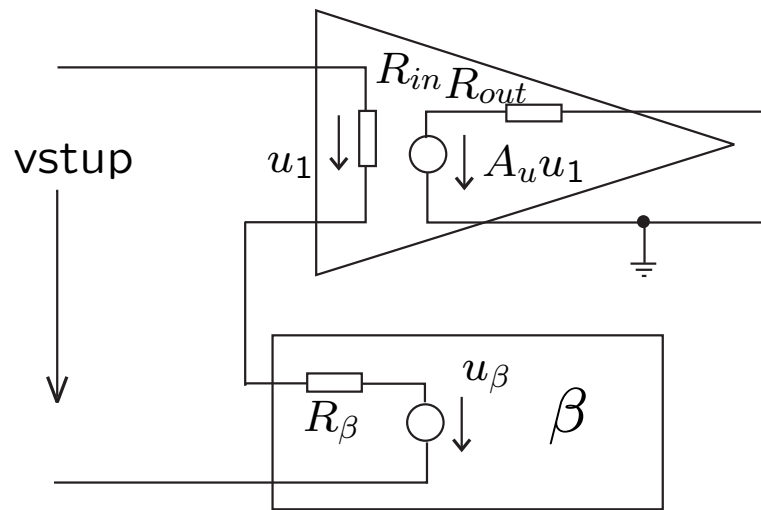
$$\beta A < 0$$

Přímá větev **A** je v elektronických obvodech tvořena zesilovačem, často zesilovačem napětí.

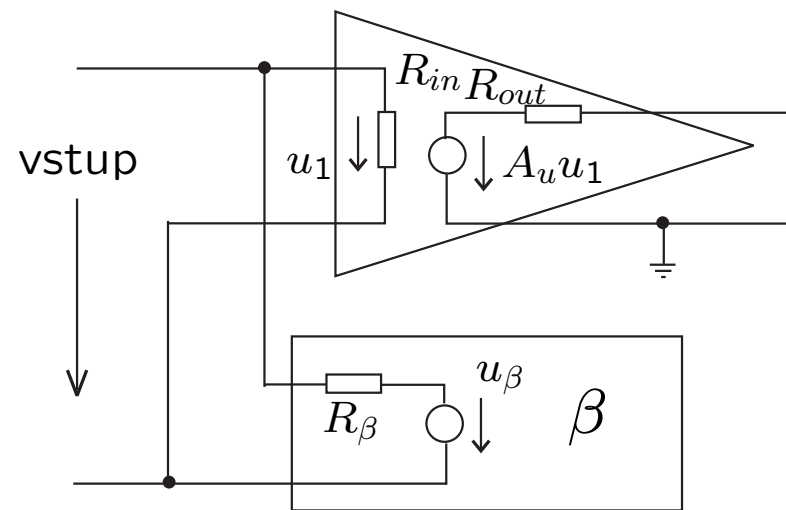
Zpětnovazební větev β je obvykle tvořena pasivním obvodem. Ve většině výpočtů lze zanedbat přenos vstupního signálu ze slučovacího bodu na výstup soustavy přes zpětnovazební větev (dominuje přenos přímou větví).

Signál vedený z výstupu zesilovače do slučovacího bodu lze popsat jako signál ze zdroje napětí s určitým vnitřním odporem. Výstup zpětnovazební větve může být připojen ve slučovacím bodu ke vstupu zesilovače paralelně nebo v sérii.

Možnosti uspořádání slučovacího bodu zpětnovazebního obvodu

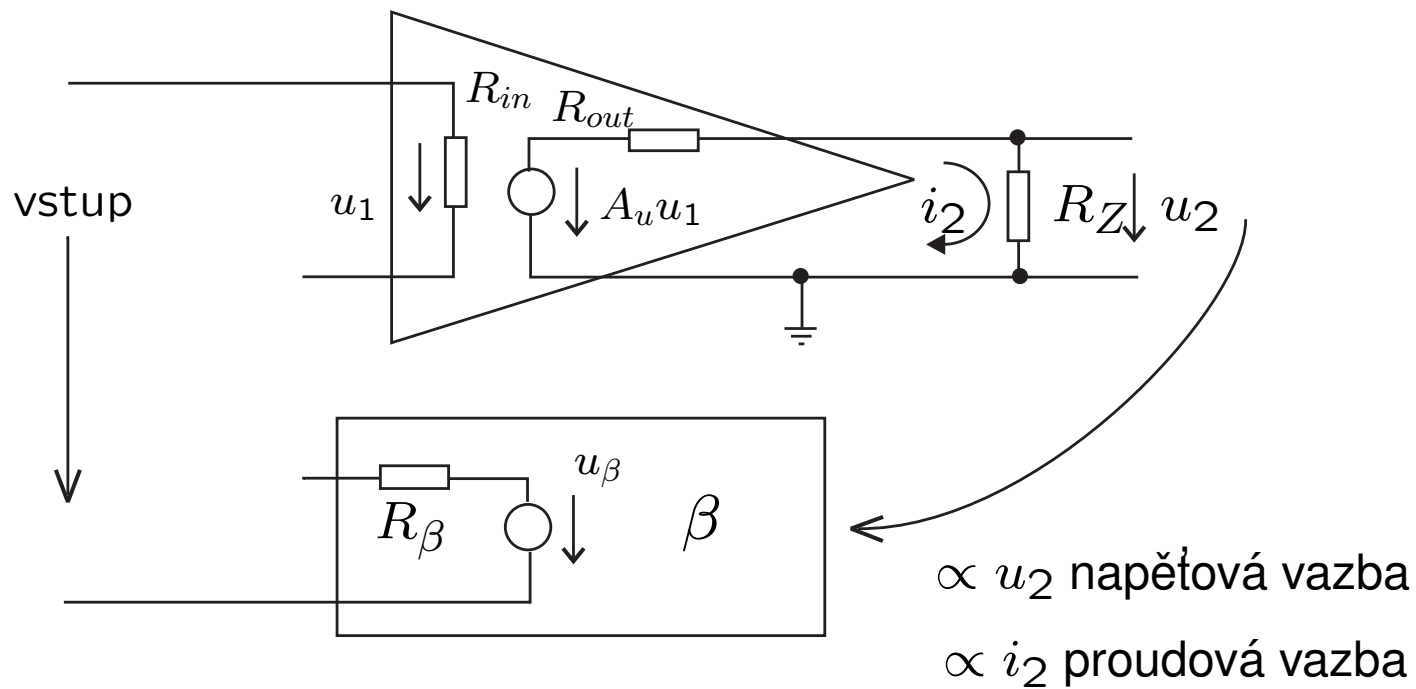
sériová vazba

paralelní vazba

Vstupní signál zpětnovazebního obvodu může být odvozen z výstupního napětí zesilovače nebo z jeho výstupního proudu – zpětná vazba napěťová, nebo proudová:

2. IDEÁLNÍ OPERAČNÍ ZESILOVAČ

Idealizace zesilovače – IDEÁLNÍ OPERAČNÍ ZESILOVAČ

$$A_u \rightarrow \infty$$

$$-\beta A_u \rightarrow \infty$$

$$A' \approx -1/\beta$$

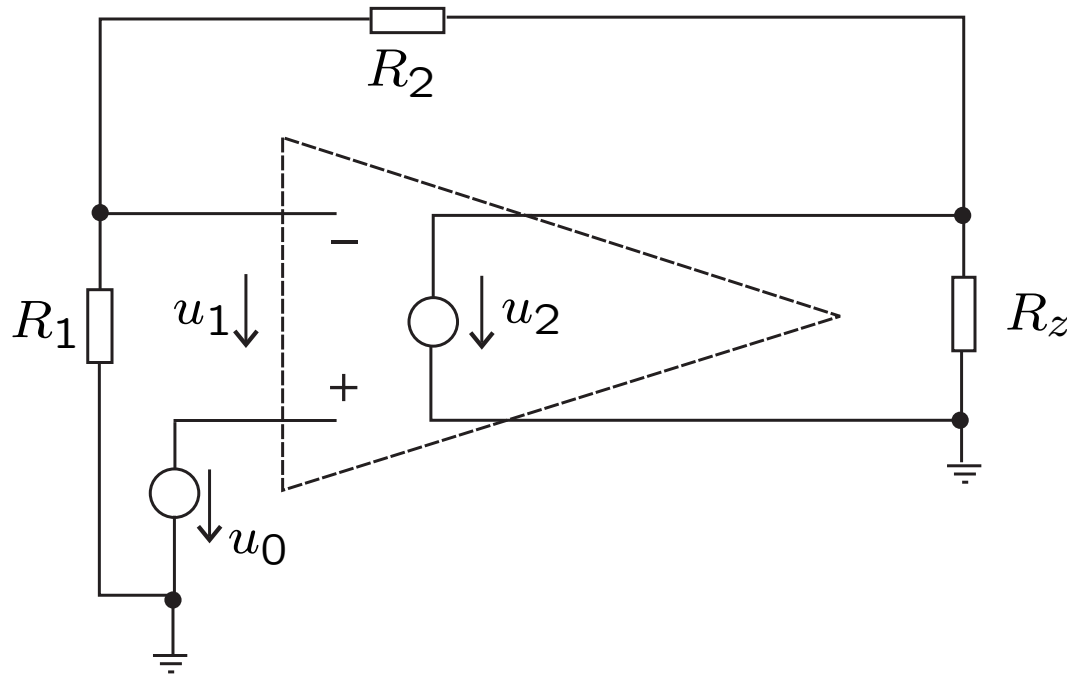
pokud je zpětná vazba za všech podmínek záporná, bude

$$u_1 = 0$$

a u_2 bude mít hodnotu právě takovou, že $u_1 = 0$.

Ideální operační zesilovač má nulový výstupní odpor a vstupními svorkami při nulovém napětí neprotéká proud.

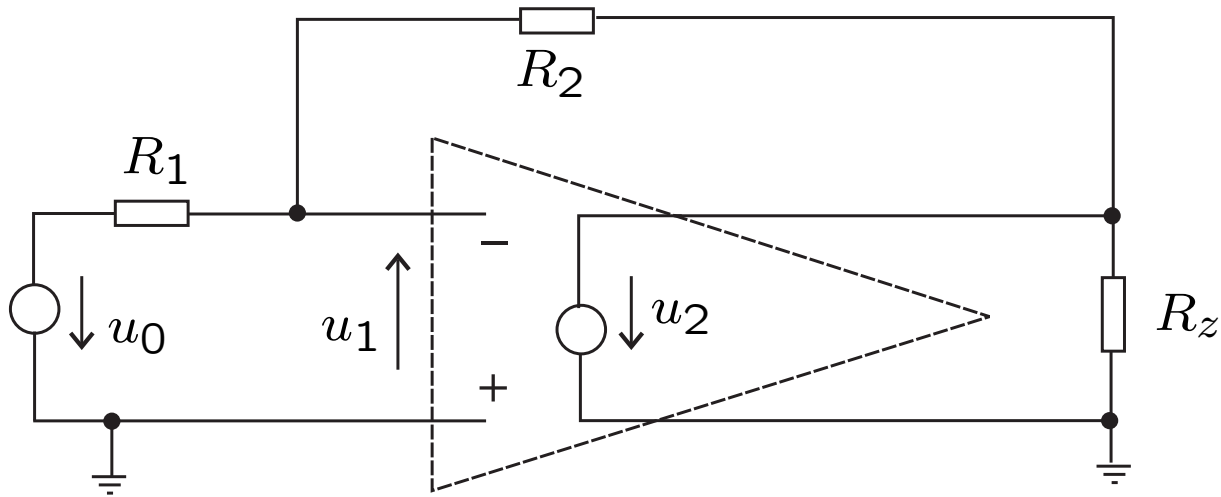
Zpětná vazba odporová, napěťová, sériová – neinvertující zesilovač napětí

$$u_0 - u_2 \frac{R_1}{R_1 + R_2} = 0 \rightarrow u_2 = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) u_0$$

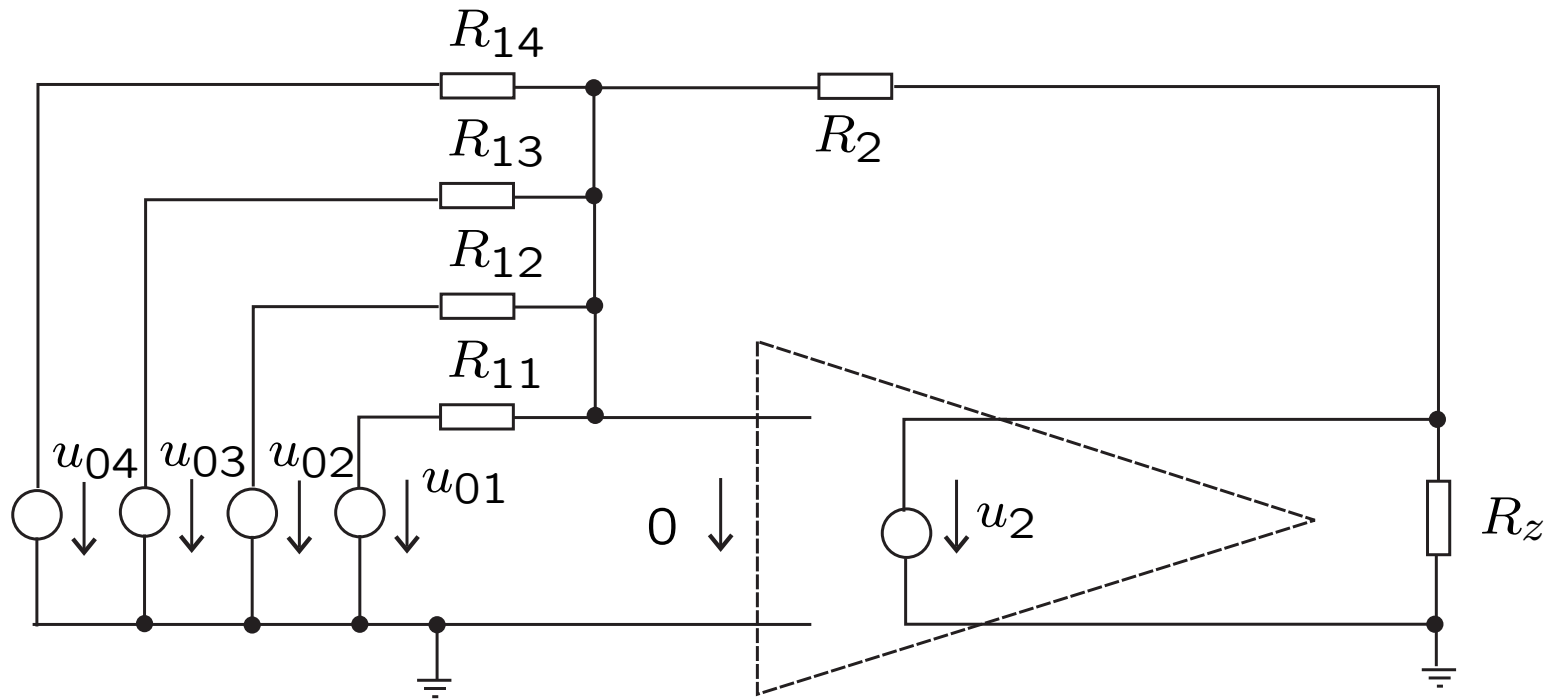
Neinvertující zesilovač s $R_2 = 0$ nebo $R_1 = \infty$ se označuje jako napěťový sledovač $u_2 = u_0$.

Zpětná vazba odporová, napěťová, paralelní – invertující zesilovač

$$-u_0 \frac{R_2}{R_1 + R_2} - u_2 \frac{R_1}{R_1 + R_2} = 0 \rightarrow u_2 = \left(-\frac{R_2}{R_1}\right)u_0$$

Součet vážených napětí – invertující sumátor (sčítací zesilovač)

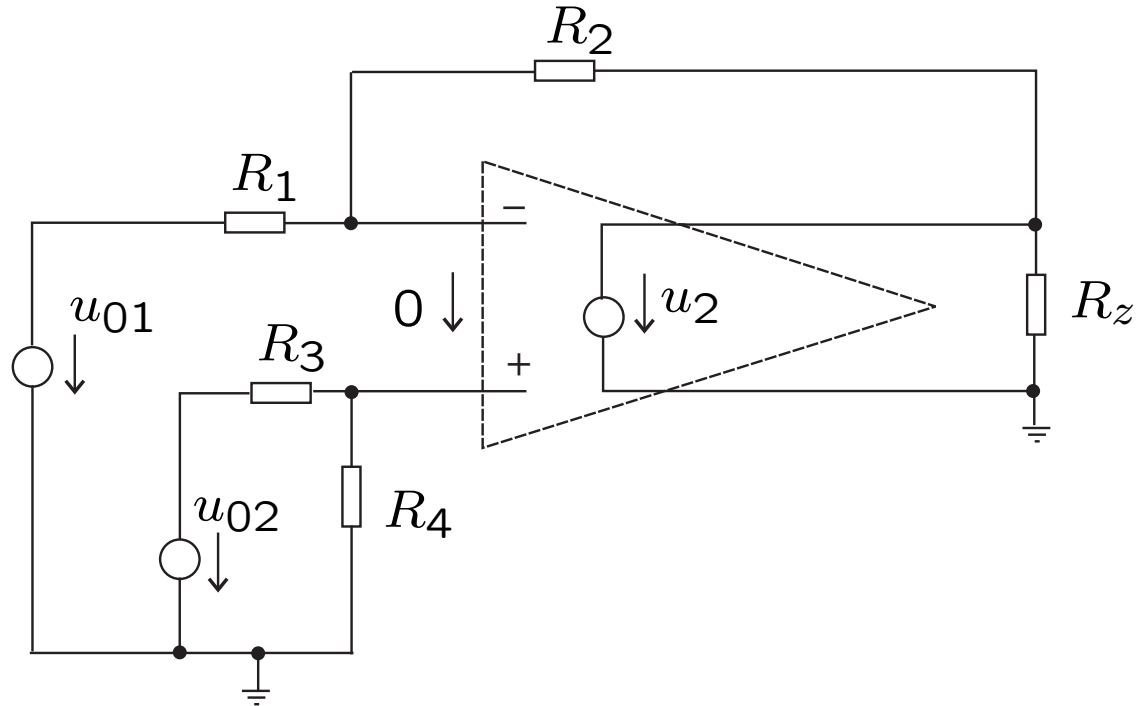

$$\frac{u_{01}}{R_{11}} + \frac{u_{02}}{R_{12}} + \frac{u_{03}}{R_{13}} + \frac{u_{04}}{R_{14}} = -u_2/R_2 \Rightarrow u_2 = - \left(u_{01} \frac{R_2}{R_{11}} + u_{02} \frac{R_2}{R_{12}} + u_{03} \frac{R_2}{R_{13}} + u_{04} \frac{R_2}{R_{14}} \right)$$

pokud

$$R_{11} = R_{12} = R_{13} = R_{14} = R_1 \Rightarrow u_2 = -\frac{R_2}{R_1}(u_{01} + u_{02} + u_{03} + u_{04})$$

Vážený rozdíl dvou napětí

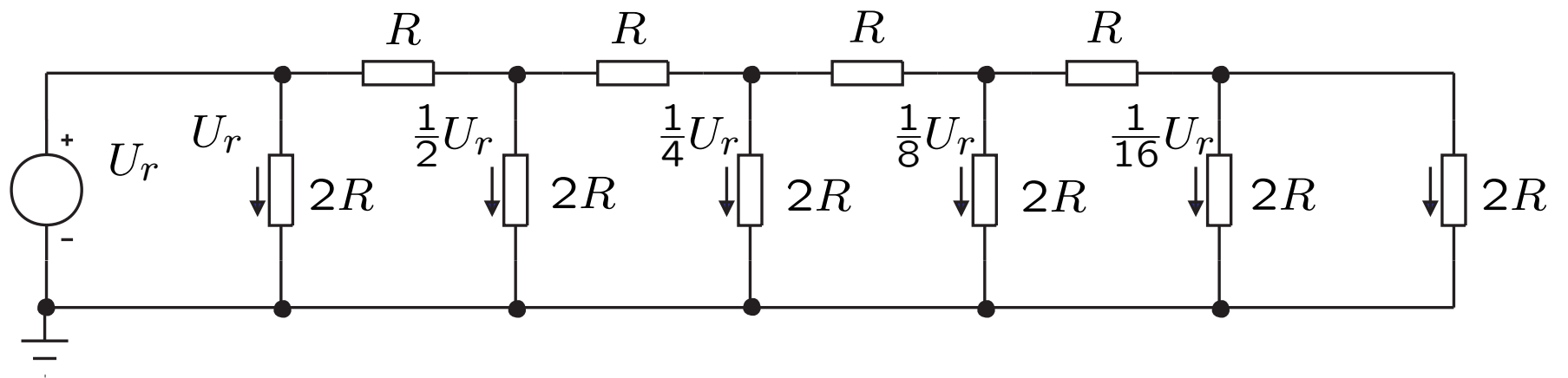

$$u_{02} \frac{R_4}{R_3 + R_4} = u_{01} \frac{R_2}{R_1 + R_2} + u_2 \frac{R_1}{R_1 + R_2} \Rightarrow u_2 = u_{02} \frac{R_4(R_1 + R_2)}{R_1(R_3 + R_4)} - u_{01} \frac{R_2}{R_1}$$

nechť $R_2/R_1 = R_4/R_3$ příp. $R_4 = R_2$ a $R_3 = R_1$, potom

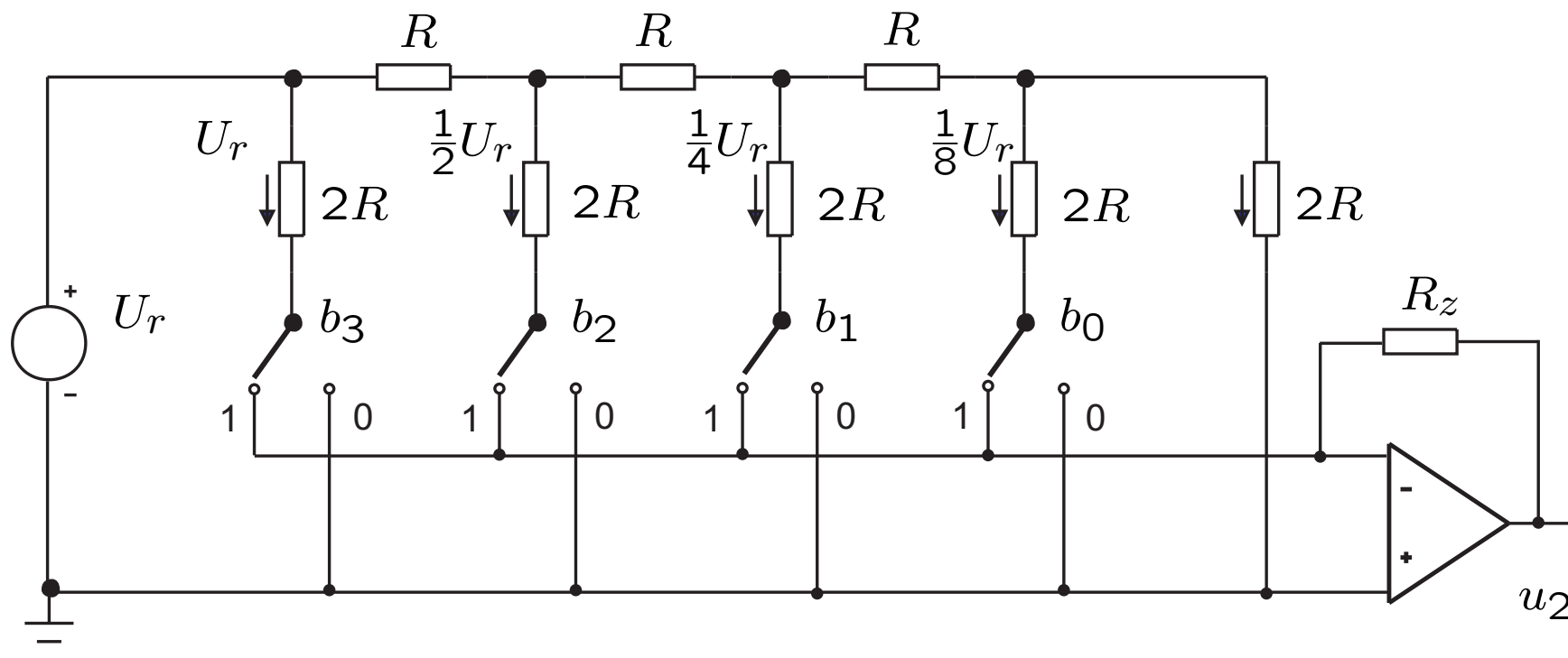
$$u_2 = (u_{02} - u_{01}) \frac{R_2}{R_1}$$

Odporový žebřík R – 2R

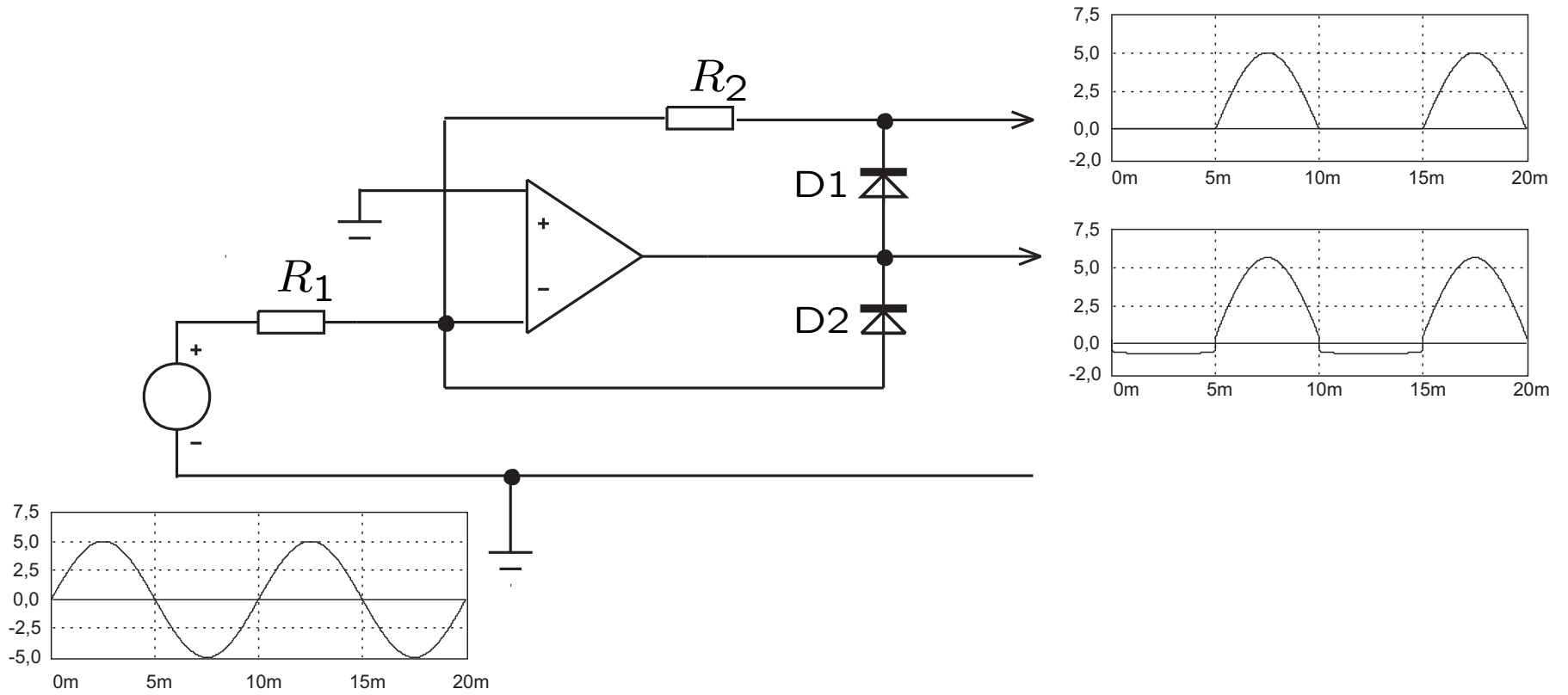
D/A převodník R – 2R

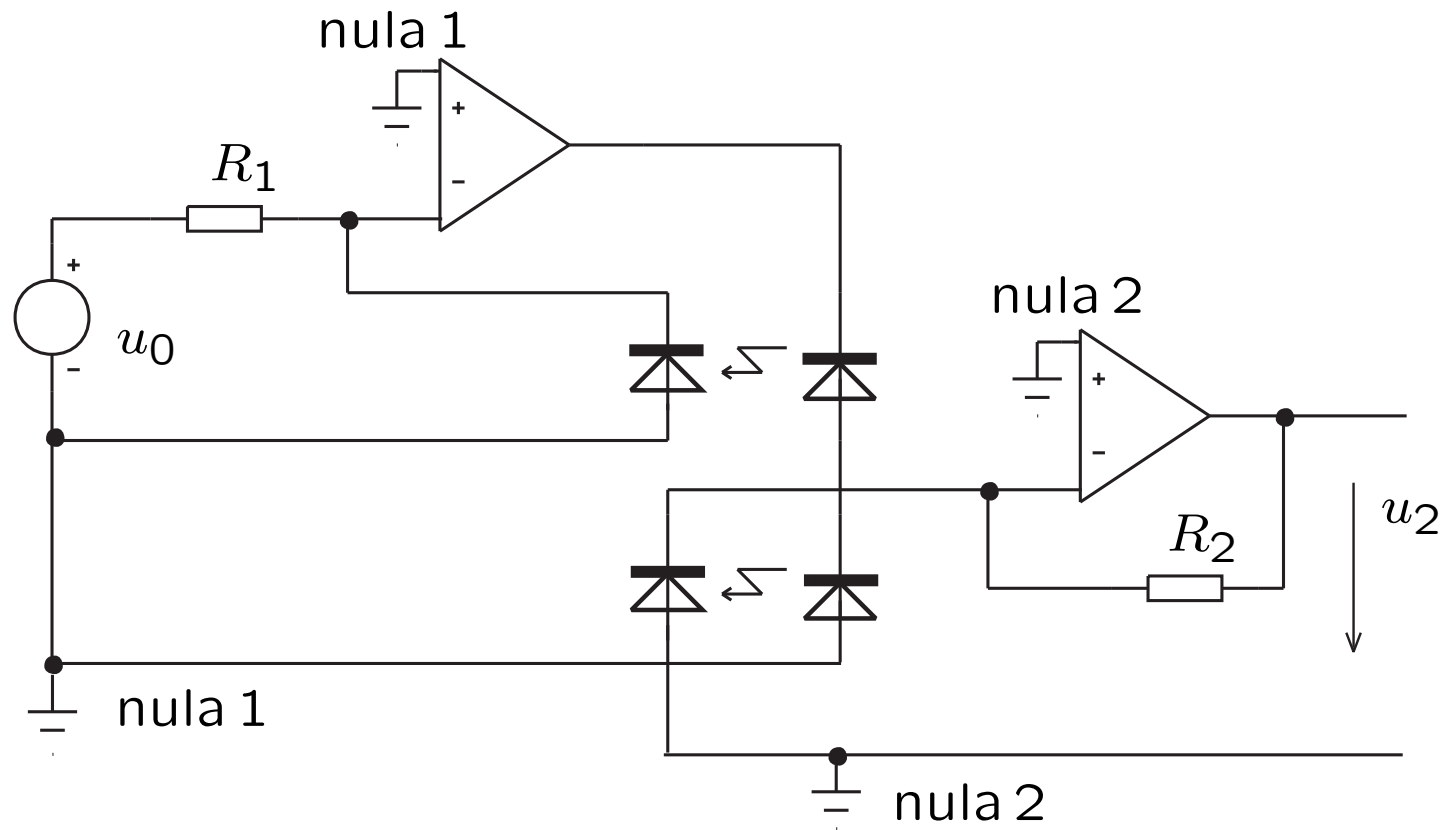
$$u_2 = -U_r \frac{R_z}{2R} \left(b_0 \frac{1}{8} + b_1 \frac{1}{4} + b_2 \frac{1}{2} + b_3 \right)$$

Když bude $U_r = -16\text{V}$, pak binární číslo $b_3 \cdot \cdot b_0$ určuje napětí ve voltech – hodnoty $0 \div 15\text{V}$. Např. $1011\text{B} = 11\text{D} \rightarrow u_2 = 11\text{V}$.

Operační jednocestný usměrňovač

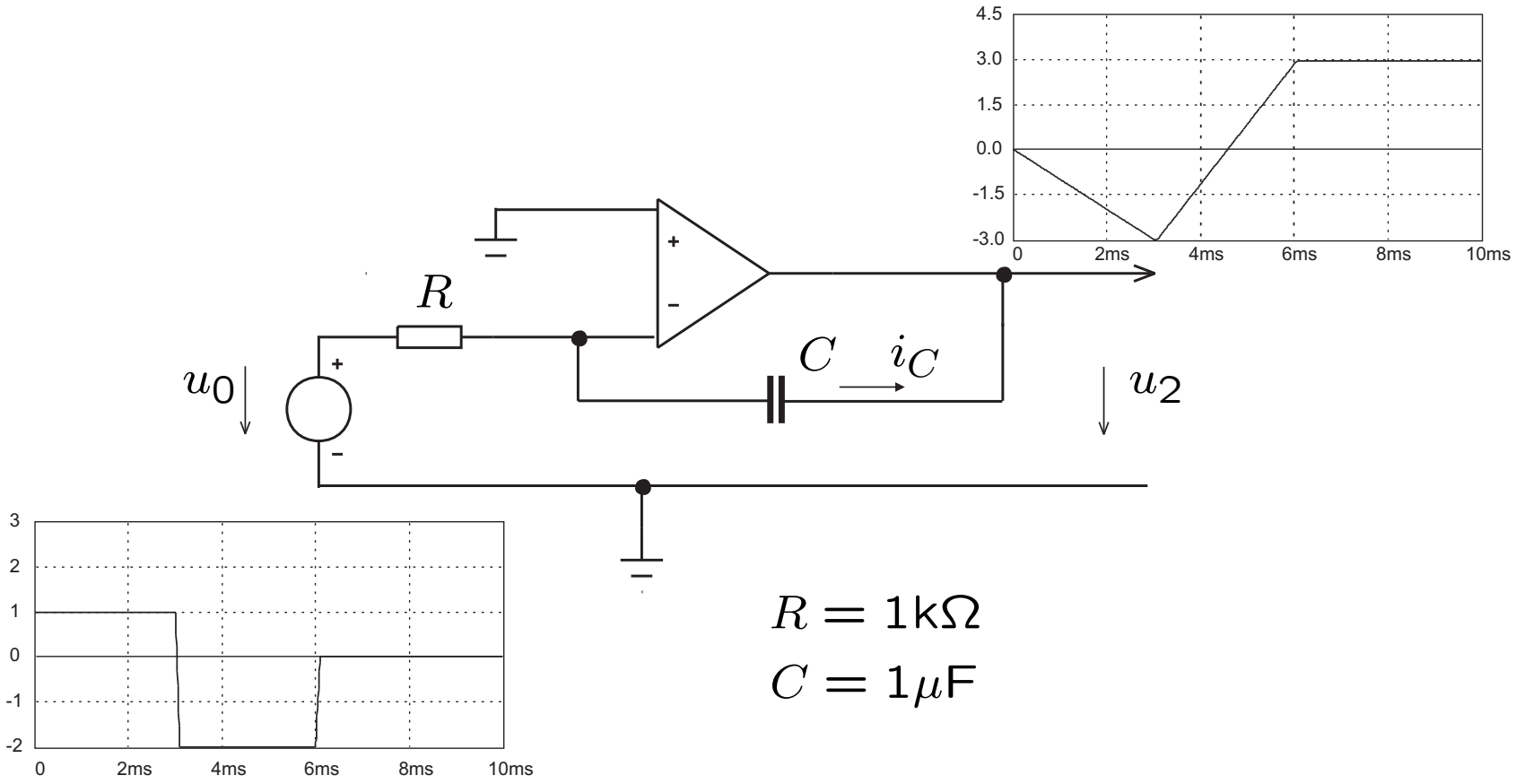

Izolační operační zesilovač s optickou vazbou

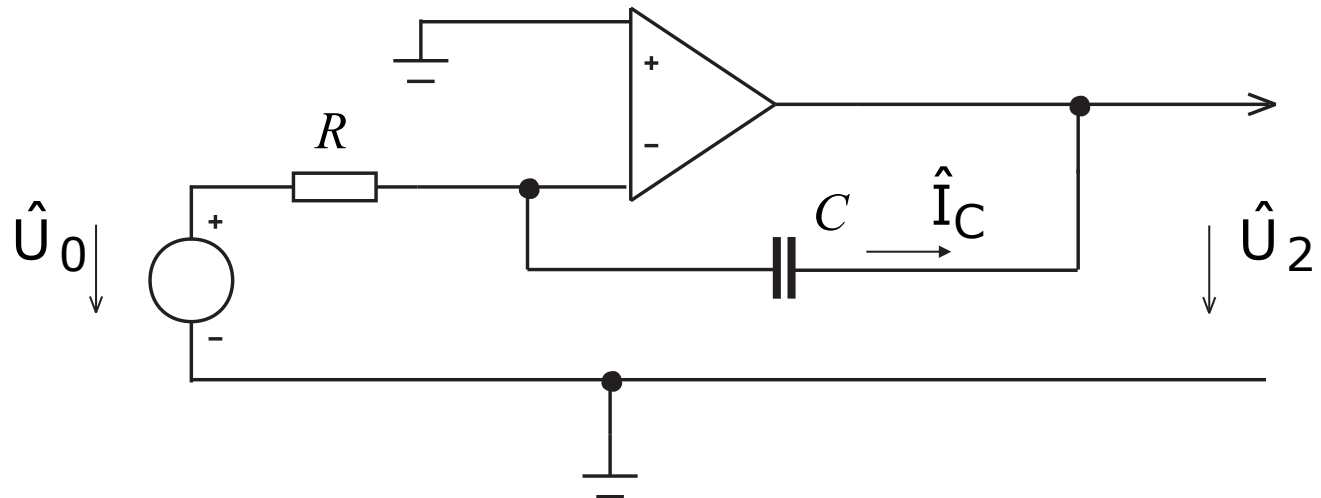
$$u_2 = u_0 \frac{R_2}{R_1} \quad u_0 \geq 0.$$

Integrátor s operačním zesilovačem

$$i_1 = \frac{u_0}{R}, \quad i_C = i_1, \quad u_2(t) = u_2(0) - \frac{1}{RC} \int_0^t u_0(t) dt.$$

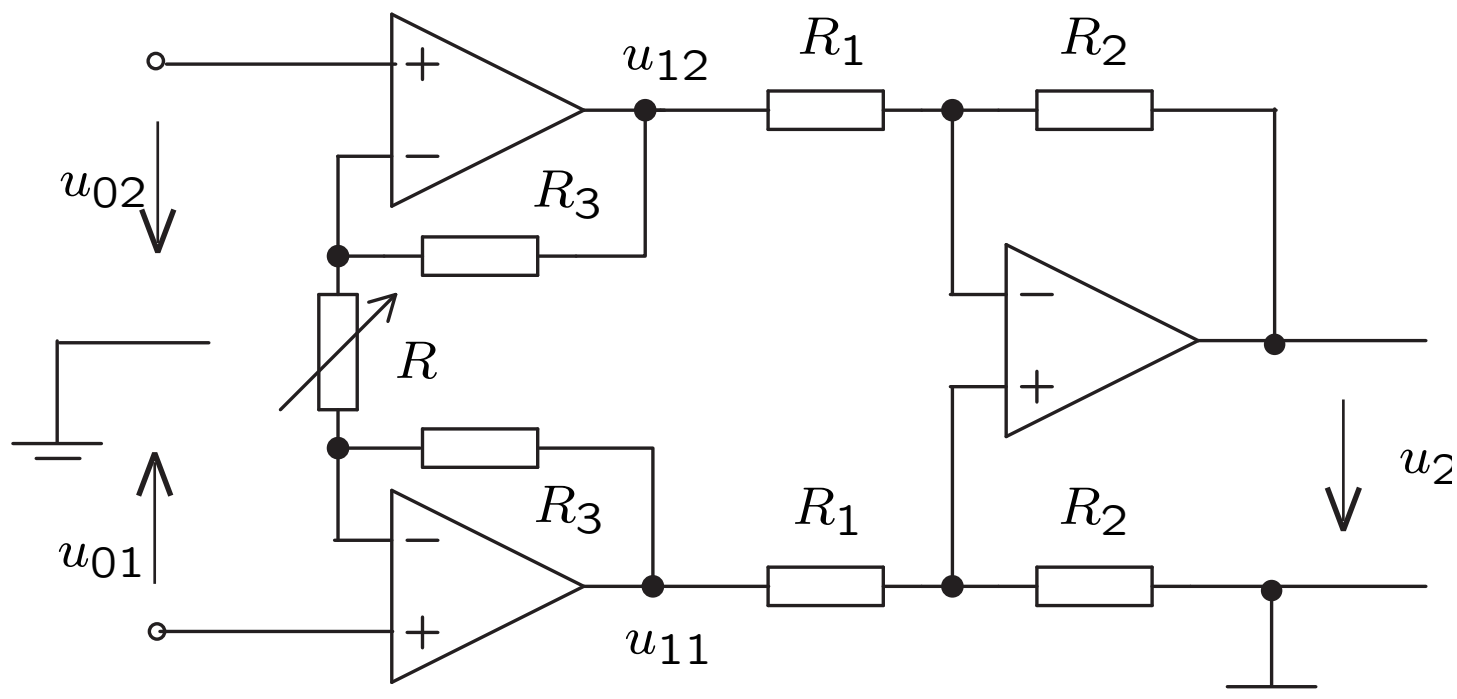
Integrátor s operačním zesilovačem v harmonickém ustáleném stavu

$$\hat{U}_2 = -\hat{U}_0 \frac{1}{j\omega RC}$$

– viz invertující zesilovač

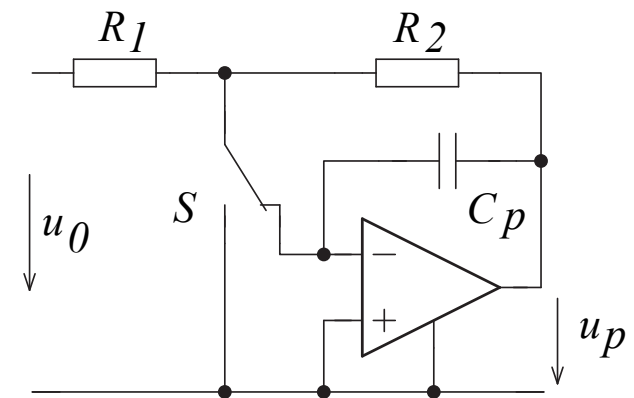
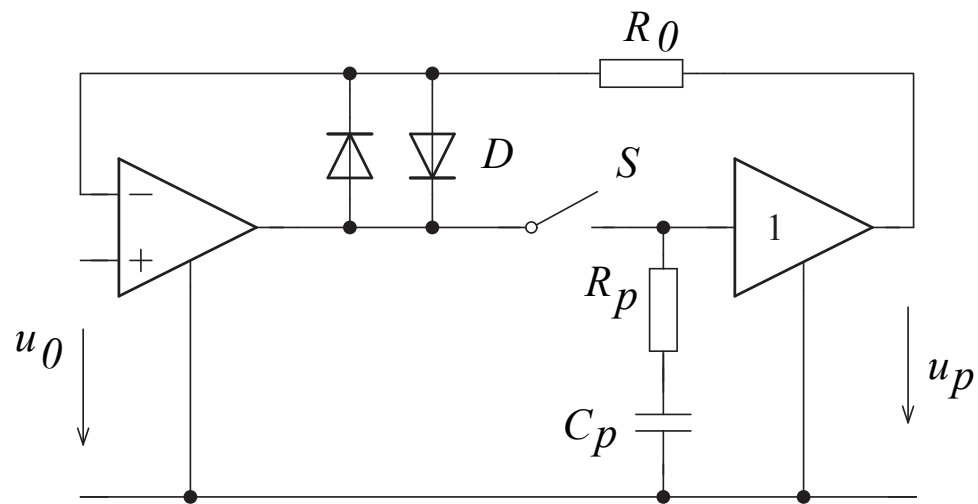
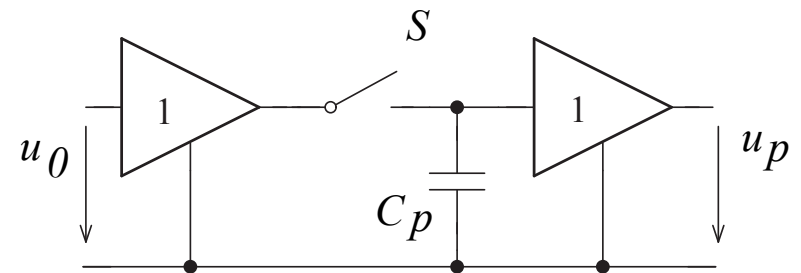
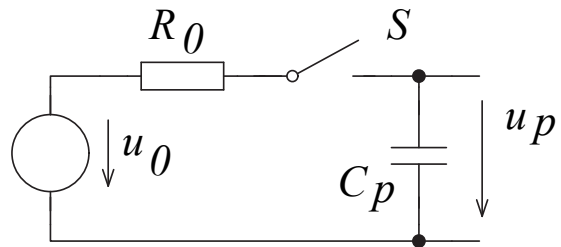
Diferenční zesilovač s identickými vstupními obvody

$$u_{11} = u_{01} \left(1 + \frac{R_3}{R} \right) - u_{02} \frac{R_3}{R}, \quad u_{12} = u_{02} \left(1 + \frac{R_3}{R} \right) - u_{01} \frac{R_3}{R}$$

$$u_2 = (u_{11} - u_{12}) \frac{R_2}{R_1} = (u_{01} - u_{02}) \left(1 + \frac{2R_3}{R} \right) \frac{R_2}{R_1}$$

Vzorkovací obvody (S&H)

3. REÁLNÝ OPERAČNÍ ZESILOVAČ

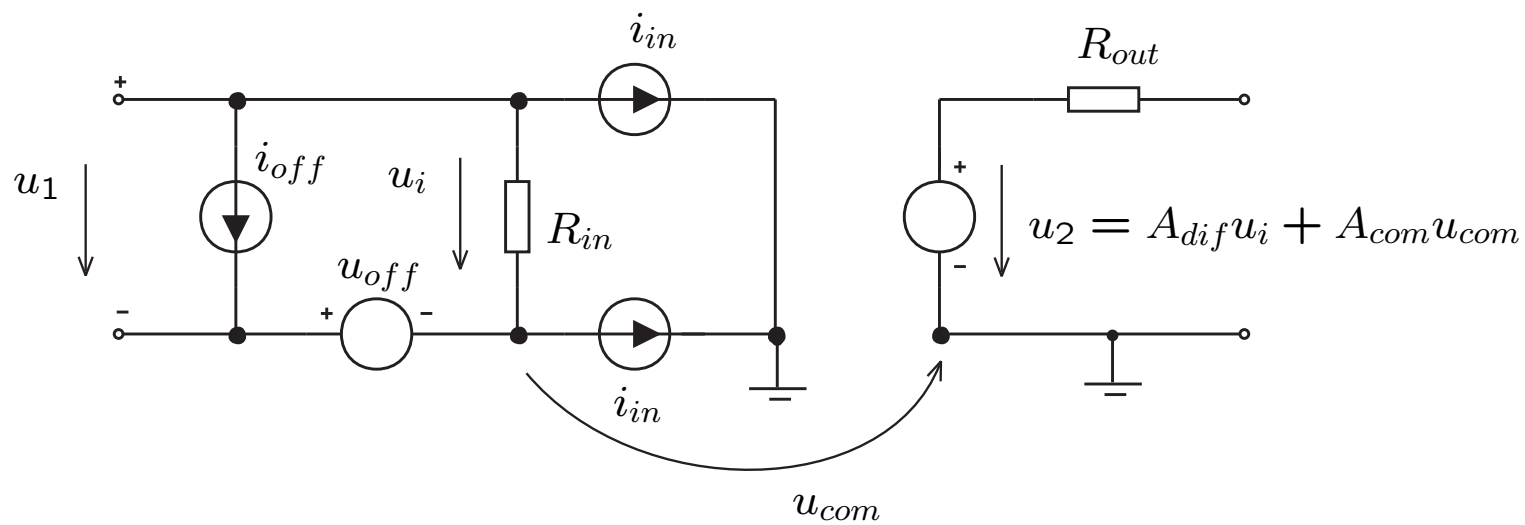
REÁLNÝ OPERAČNÍ ZESILOVAČ

- stejnosměrné parametry reálného zesilovače a jejich vliv na zpětnovazební obvody
- frekvenční vlastnosti reálného zesilovače a jejich vliv na stabilitu zpětnovazebních obvodů
- přechodné děje – vliv konečné doby přeběhu výstupního napětí

Reálný operační zesilovač – statické vlastnosti

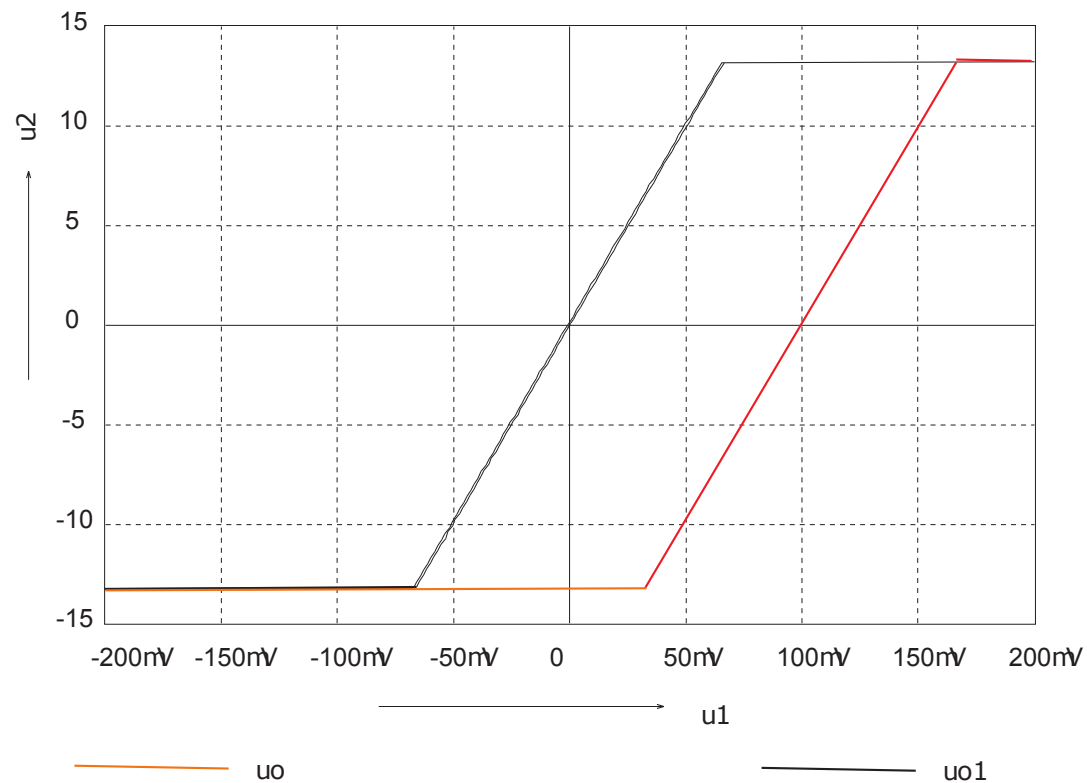
- Konečné zesílení A_u , které označíme jako A_{dif}
- Nenulové vstupní napětí $u_1 = u_2/A_{dif}$
- Nenulový výstupní odpor R_{out}
- Omezený rozkmit výstupního napětí (output voltage swing)
- Vstupní odpor R_{in}
- Vstupní proud i_{in} ,
- Nesymetrie vstupů – offset napěťový u_{off} a proudový i_{off}
- Přenos souhlasného napětí A_{com}

Reálný operační zesilovač – statický model

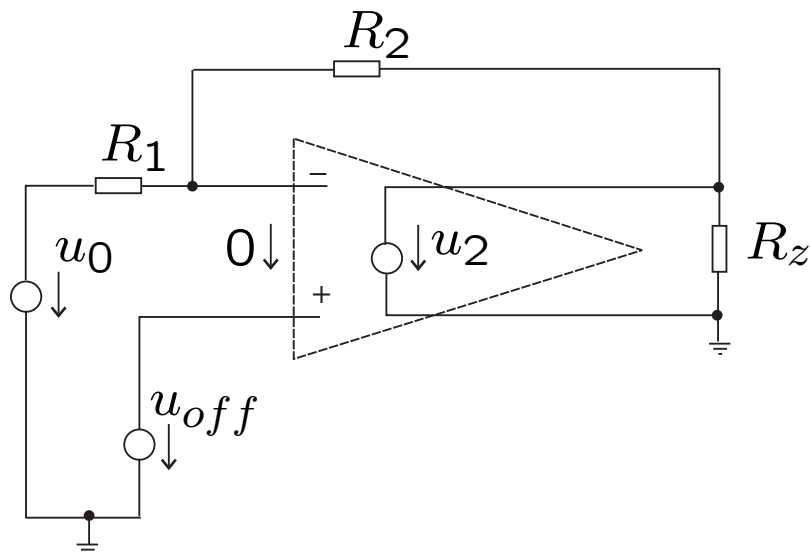

Vliv konečného zesílení A_{dif} , ofsetového napětí u_{off} a omezeného rozkmitu výstupního napětí na charakteristiku vstup/výstup

$$A_{dif} = 200\,000, \quad u_{out} = \pm 13\text{ V}$$

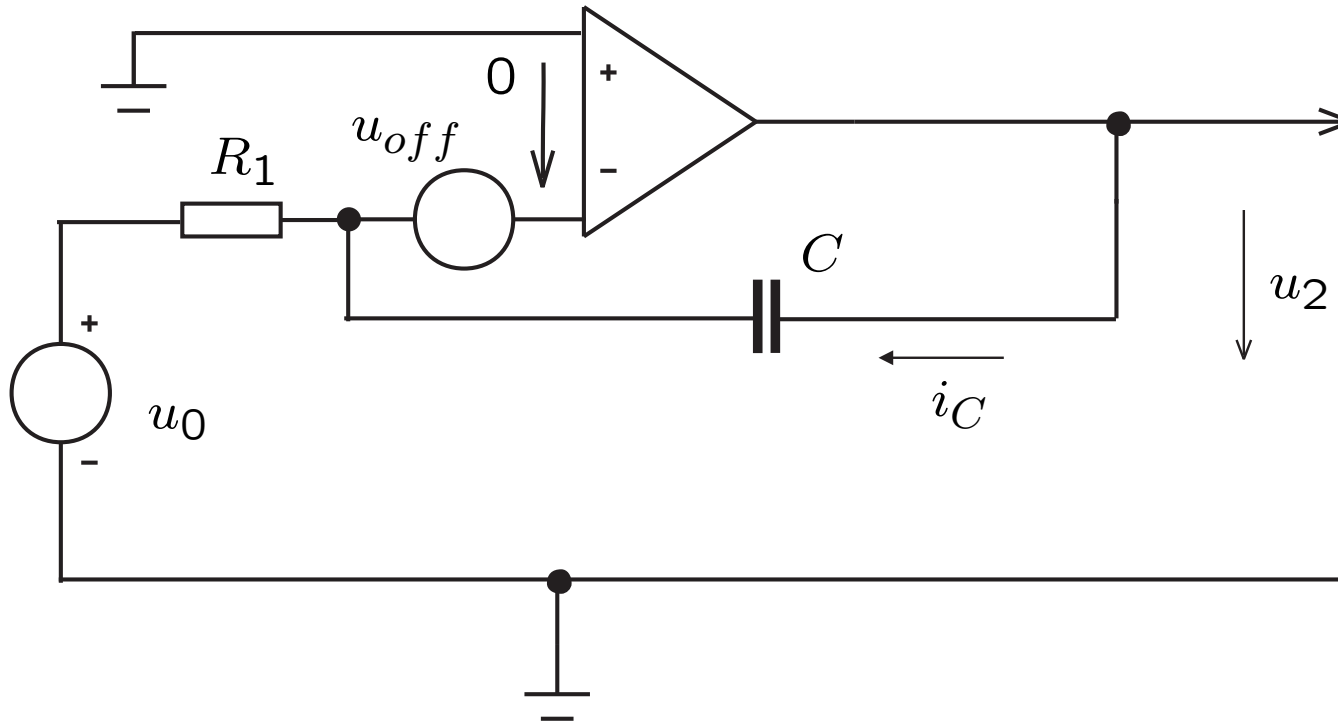
Vliv napěťové nesymetrie (ofsetu) na invertující zesilovač (ostatní parametry ideální)

$$u_2 = -u_0 \frac{R_2}{R_1} + u_{off} \left(1 + \frac{R_2}{R_1} \right)$$

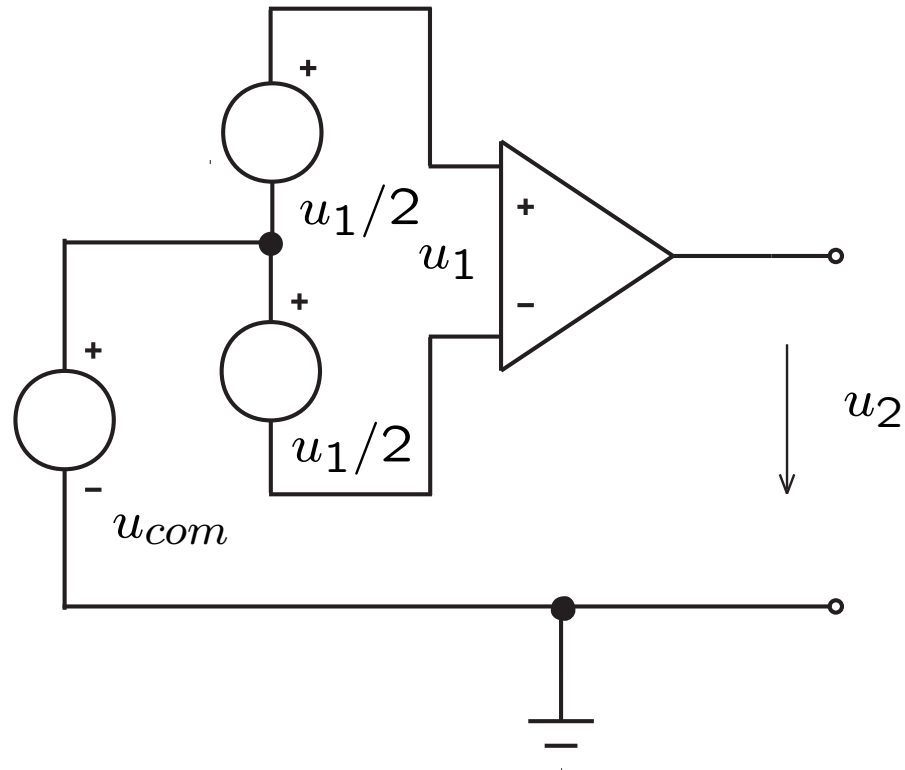
Příklad: $R_1 = 10\text{k}\Omega$, $R_2 = 100\text{k}\Omega$, $u_0 = 0,5\text{V}$, $u_{off} = \pm 2\text{mV}$, $u_2 = -5\text{V} \pm 22\text{mV}$

Vliv ofsetového napětí na integrátor s operačním zesilovačem

$$u_2(t) = u_2(0) + \frac{1}{C} \int_0^t \left(-\frac{u_0 \pm u_{off}}{R_1} \right) dt$$

Přenos souhlasné složky vstupního napětí

Činitel potlačení souhlasné složky (Common Mode Rejection Ratio)

$$\text{CMRR} = 20 \log \left| \frac{A_{\text{dif}}}{A_{\text{com}}} \right| \text{ [dB]}$$

Setrvačné vlastnosti reálného zesilovače

- Frekvenční závislost $A_{dif}(j\omega)$ a z ní plynoucí frekvenčně závislý posun fáze výstupního napětí.
- Omezená doba přeběhu výstupu u_2 mezi dvěma napěťovými úrovněmi při skokové změně vstupního napětí u_1 .

Parametr SR [V/s] rychlost přeběhu (Slew Rate) ve voltech za sekundu, nebo voltech za mikrosekundu.

Vnitřní struktura reálného operačního zesilovače

Většina integrovaných operačních zesilovačů je zkonstruována jako obvod složený ze tří zesilovacích stupňů.

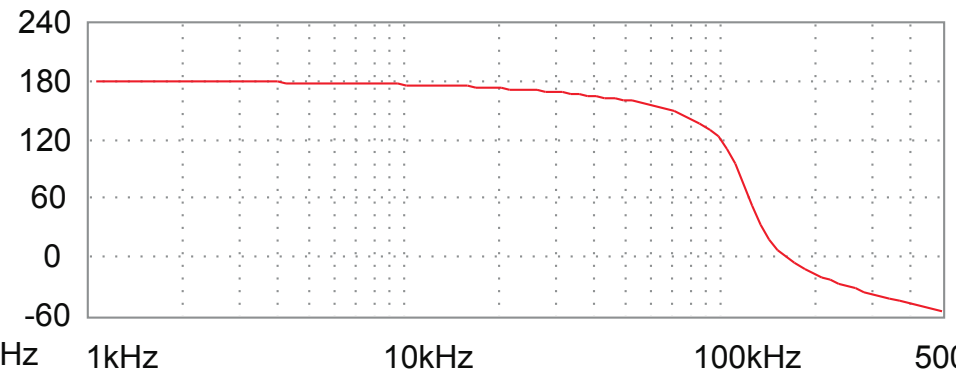
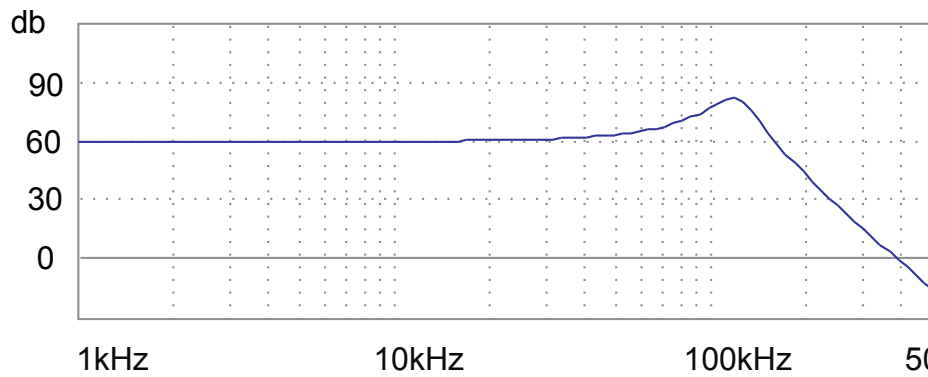
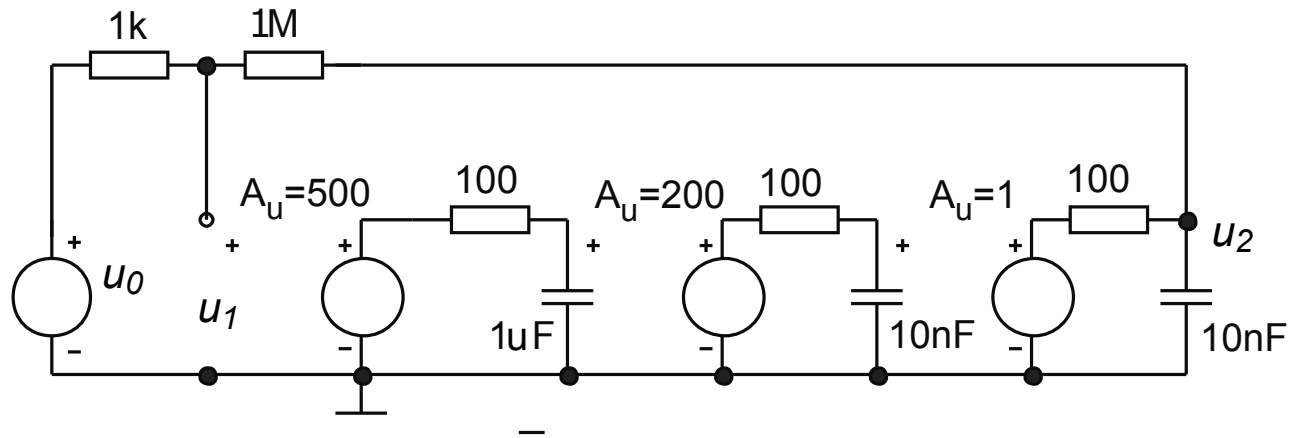
Prvý stupeň má dva vstupy, invertující a neinvertující, zesiluje rozdílové napětí a potlačuje souhlasné napětí

Druhý stupeň zpracovává signál z prvního stupně a výrazně jej zesiluje

Třetí stupeň má malý výstupní odpor a je odolný vůči nestandardním připojením zátěže.

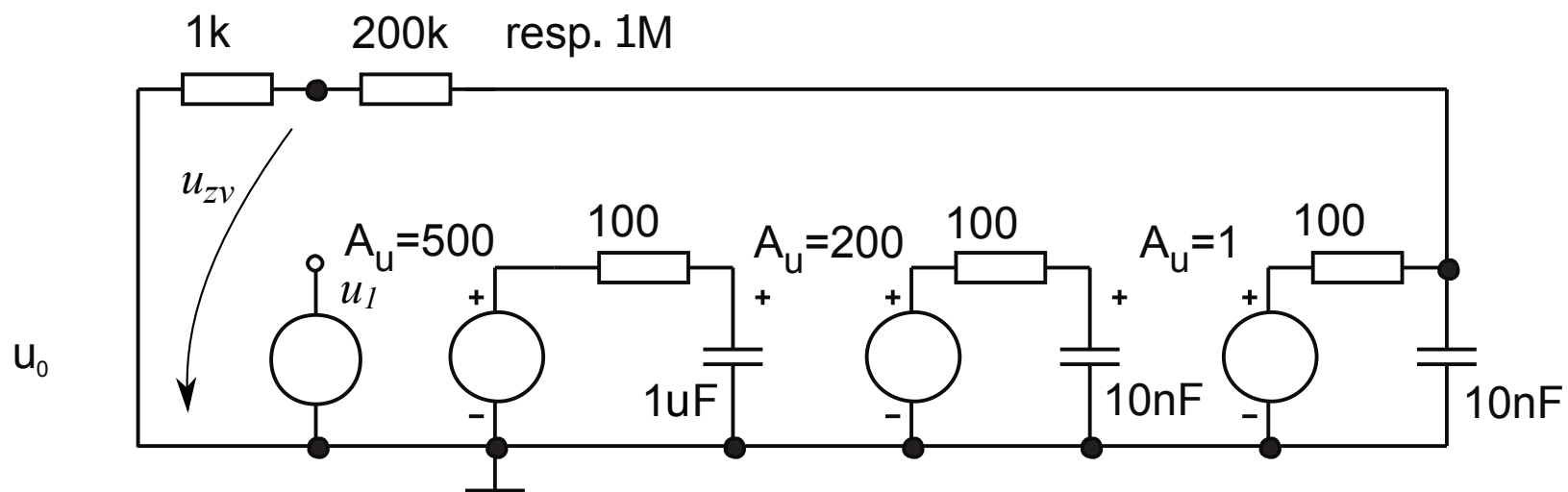
Celý řetězec přenáší (zesiluje) stejnosměrné rozdílové vstupní napětí, avšak každý stupeň má svůj horní mezní kmitočet (nemůže zesilovat signály s libovolně vysokým kmitočtem). Tuto vlastnost lze pro každý stupeň modelovat nezatíženým RC obvodem s určitou hodnotou časové konstanty, resp. s určitou frekvencí zlomu na amplitudové frekvenční charakteristice. Takový model frekvenčního omezení zesilovacích možností jednotlivých stupňů umožňuje sledovat i charakteristiku fázovou. To bude předmětem následujícího zkoumání jevů typických pro zpětnovazební struktury.

Zpětná vazba v třístupňovém zesilovači, uzavřená smyčka, stabilní zesilovač –
 frekvenční závislost s převýšením na vysokých kmitočtech

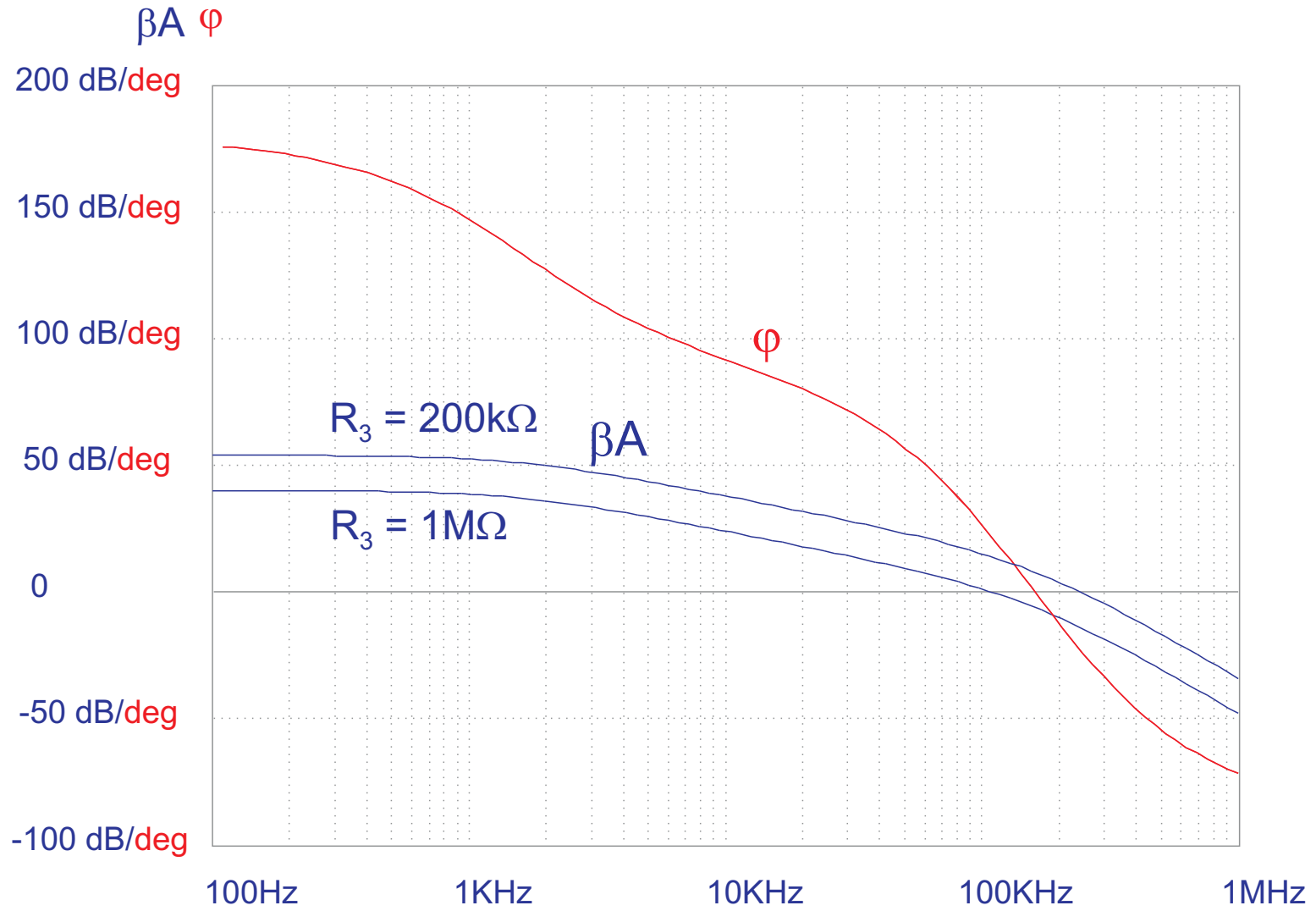
$$A_{ex} = U_6 / U_5$$

Otevřená smyčka – frekvenční analýza amplitudy a fáze napětí vedeného do sčítacího uzlu na vstupu zpětnovazebního obvodu

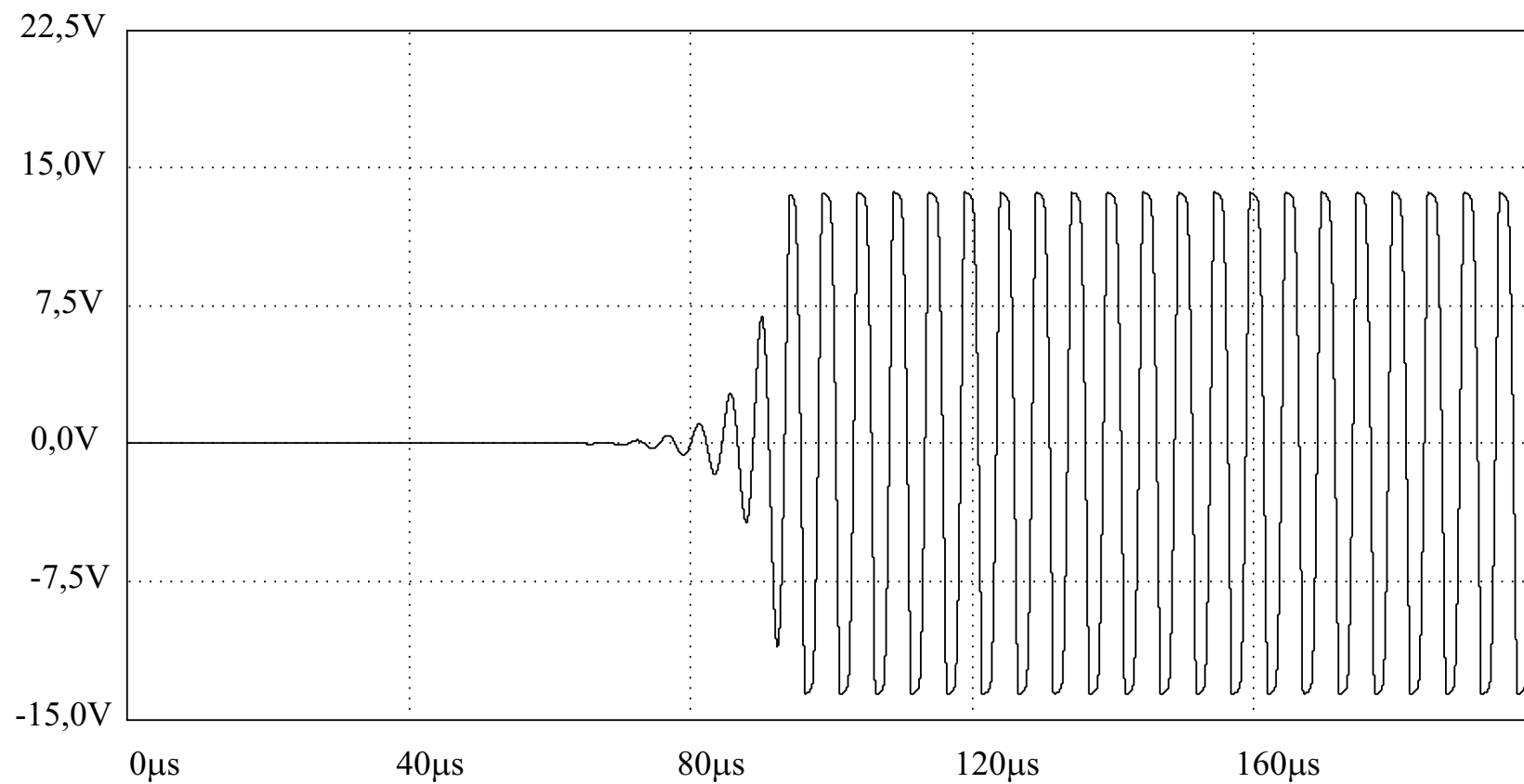
$$\beta A = U_7 / U_5$$

Otevřená smyčka – amplituda a fáze

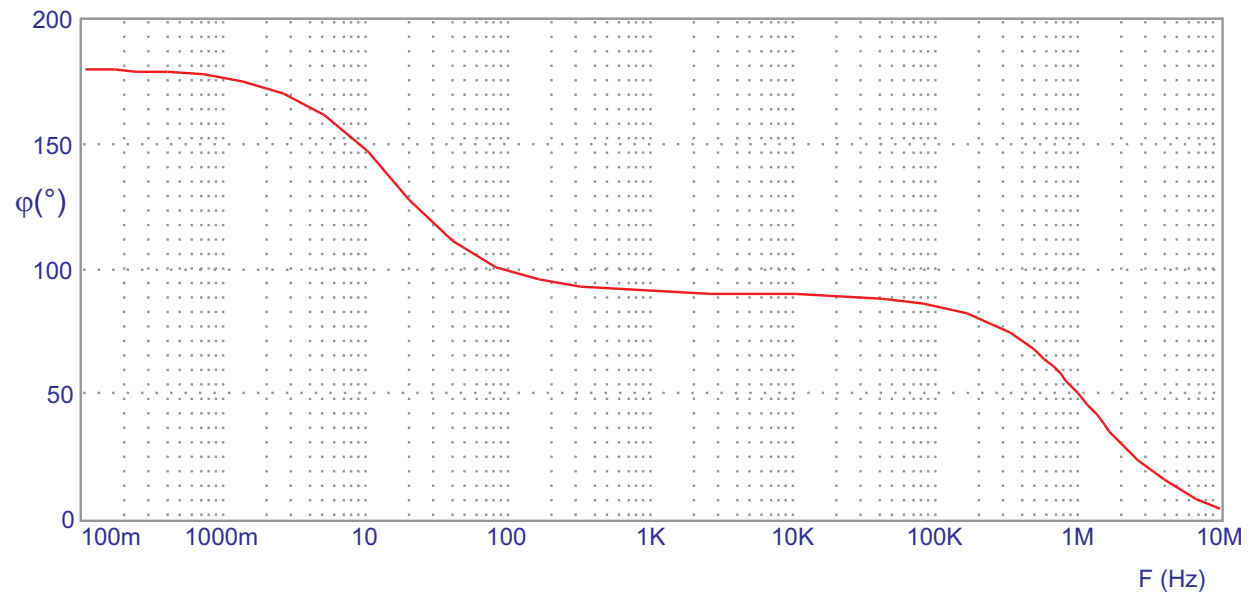
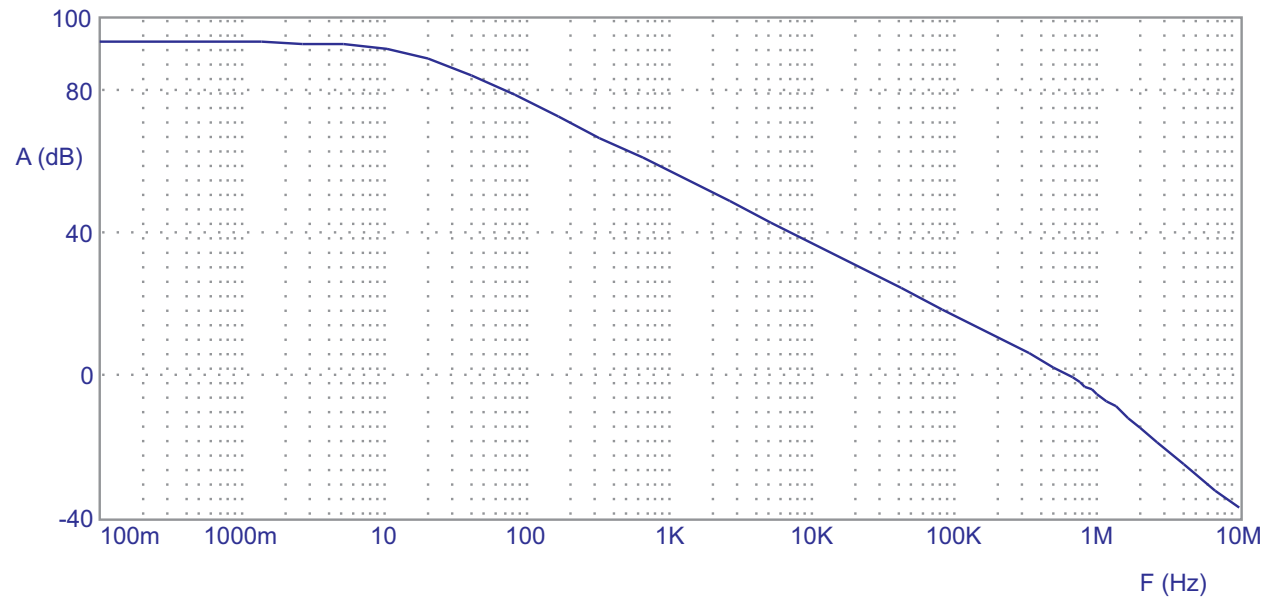

Nestabilní zesilovač

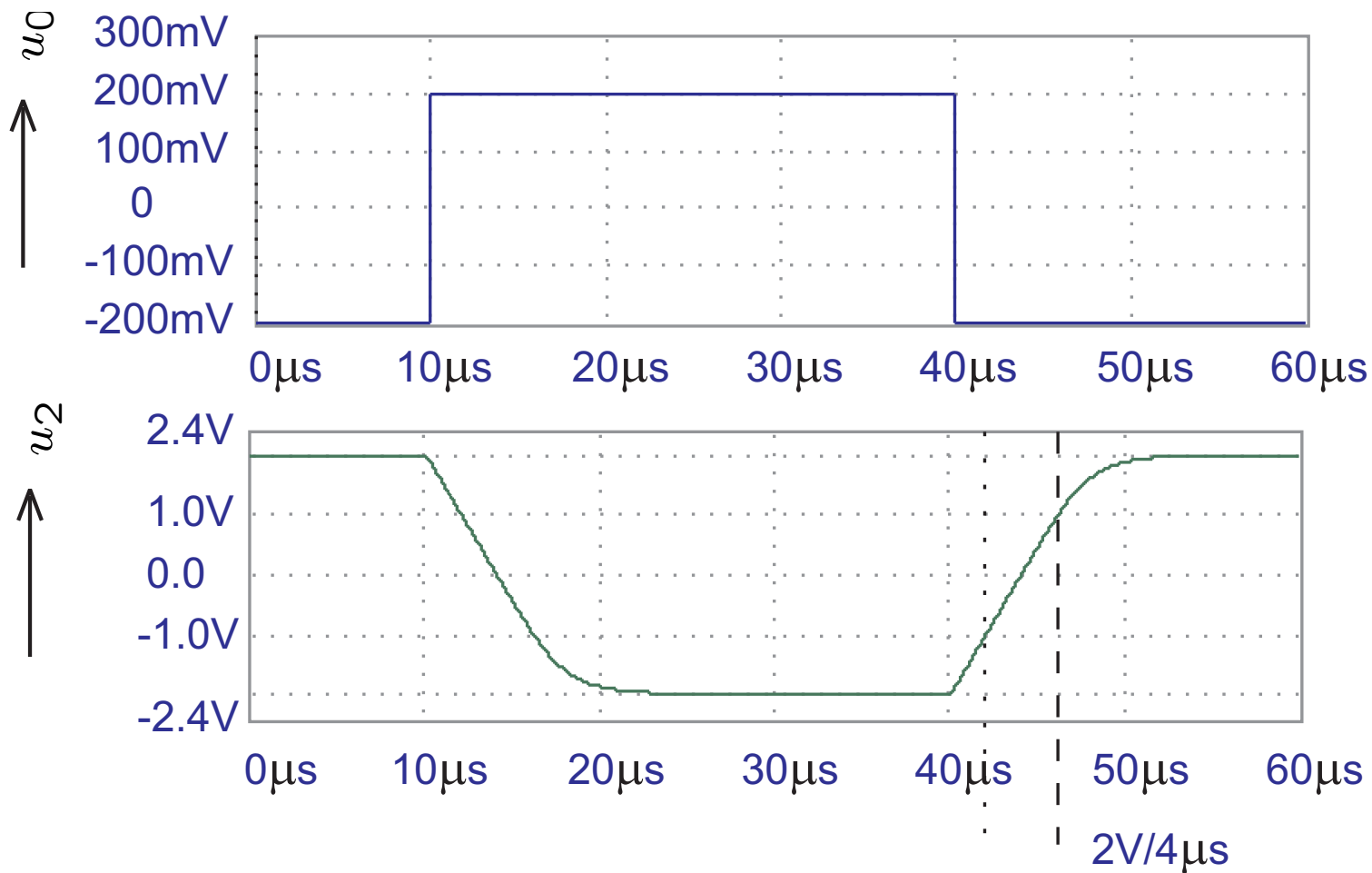
$$R_3 = 200 \text{ k}\Omega, \quad u_0 = 0$$

Operační zesilovač s frekvenční kompenzací

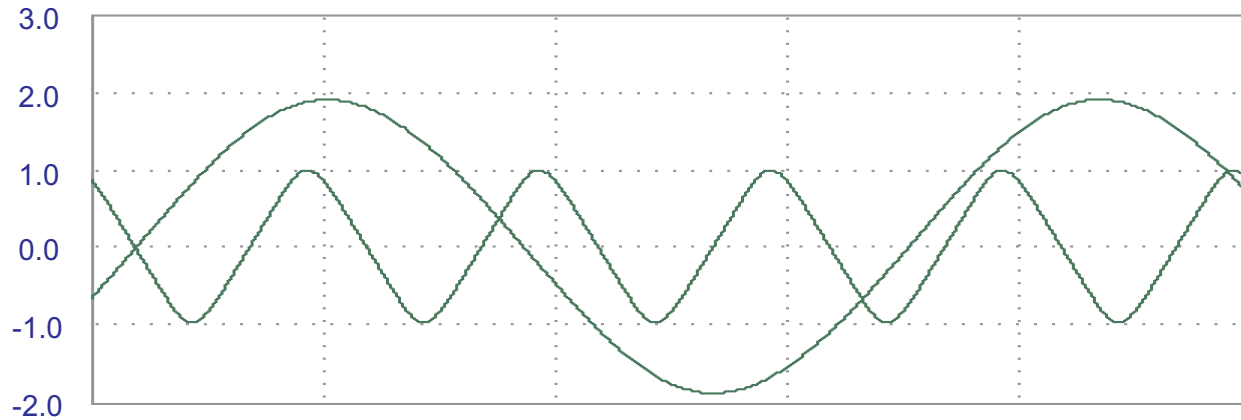

Průběhy napětí v obvodu při velkém rozkmitu budicího impulsu – invertující zesilovač ($R_1 = 1 \text{ k}\Omega$, $R_2 = 10 \text{ k}\Omega$, OZ – LM741)

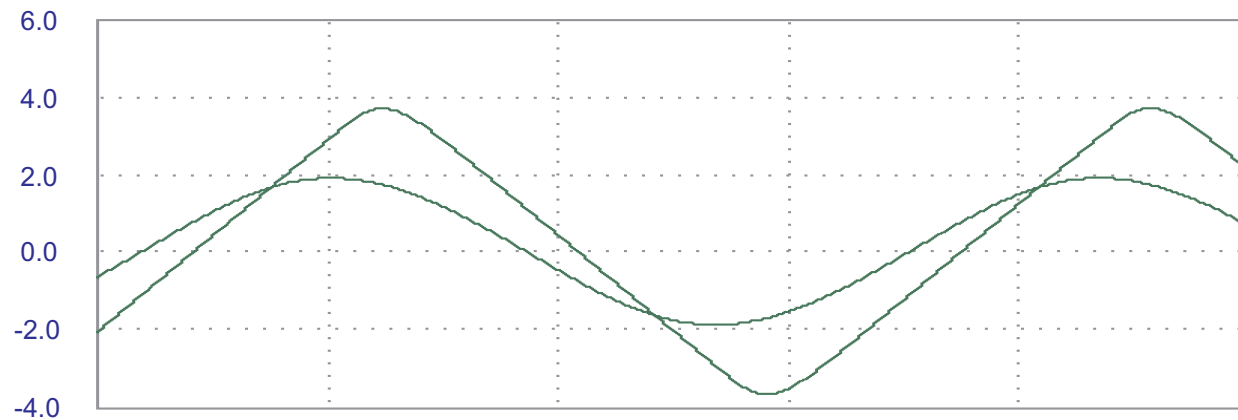

$$SR = 0,5 \text{ V}/\mu\text{s}$$

Výstupní napětí při harmonickém buzení, různé amplitudě a různém kmitočtu –
invertující zesilovač ($R_1 = 1 \text{ k}\Omega$, $R_2 = 10 \text{ k}\Omega$, OZ – LM741)

$f = 30 \text{ kHz}$ a 100 kHz , $U_m = 0,2 \text{ V}$

$f = 30 \text{ kHz}$, $U_m = 0,2 \text{ V}$ a $0,5 \text{ V}$

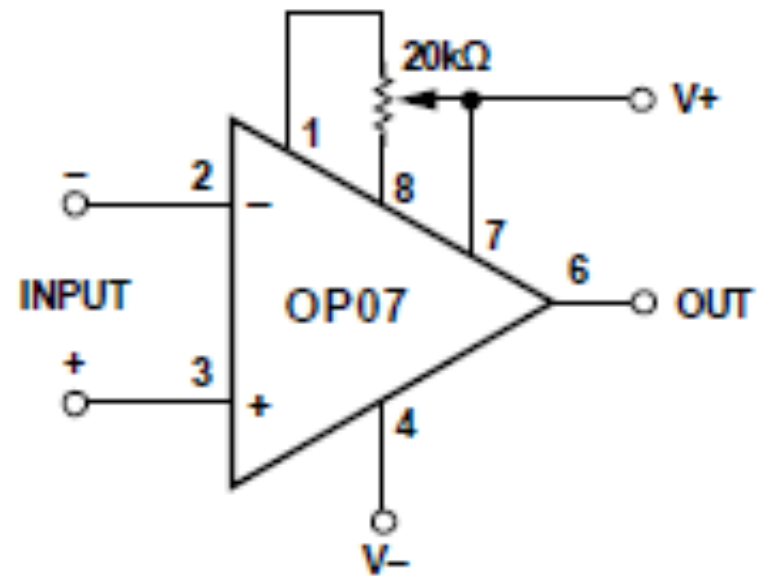
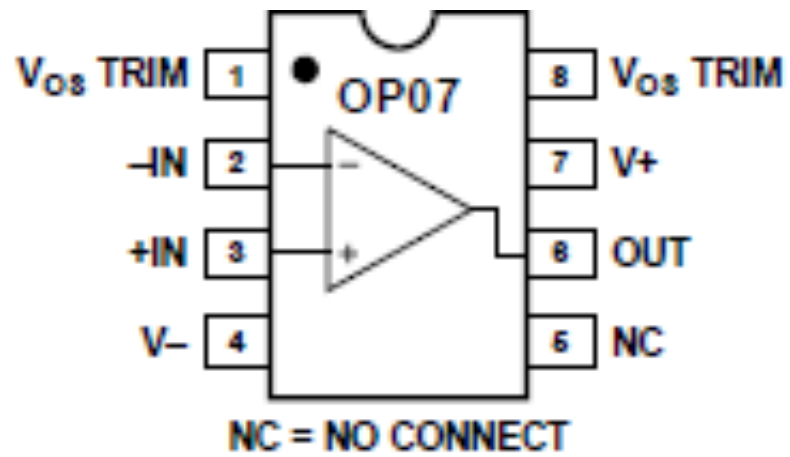

Výstupní napětí při harmonickém buzení – maximální kmitočet přenesený bez zkreslení

$$\frac{du_2(t)}{dt} = \omega U_{2m} \cos \omega t$$

$$f_{MAX} = \frac{SR}{2\pi U_{2m}} \quad [\text{MHz, V, } \mu\text{s}]$$

Integrovaný operační zesilovač OP 07

Integrovaný operační zesilovač OP 07

Input Offset Voltage	V_{OS}	30	75	μV
Input Offset Current	I_{OS}	0.5	3.8	nA
Input Bias Current	I_B	± 1.2	± 4.0	nA
Input Resistance, Differential Mode	R_{IN}	15	50	$\text{M}\Omega$
Input Resistance, Common Mode	R_{INCM}	160		$\text{G}\Omega$
Input Voltage Range	IVR	± 13	± 14	V
Common-Mode Rejection Ratio $V_{CM} = \pm 13\text{ V}$	CMRR	106	123	dB
Large Signal Voltage Gain $R_L \geq 2\text{ k}\Omega$, $V_O = \pm 10\text{ V}$	A_{VO}	200	500	V/mV
Slew Rate $R_L \geq 2\text{ k}\Omega$	SR	0.1	0.3	V/ μs
Closed-Loop Bandwidth $A_{VOL} = 1$	BW	0.4	0.6	MHz
Open-Loop Output Resistance $V_O = 0$, $I_O = 0$	R_O	60		Ω
Output Voltage Swing $R_L \geq 2\text{ k}\Omega$	V_O	± 11.5	± 12.8	V
Power Consumption $V_S = \pm 15\text{ V}$, No load	P_d	75	120	mW